

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้
มานำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. บริบทของพื้นที่ที่ใช้ศึกษา

1.1 บริบทของโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม

1.2 บทบาทหน้าที่ของนักเรียน

1.3 กฎระเบียบของโรงเรียน

2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ทฤษฎีทางสังคมวิทยา

4. นโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

5. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

5.1 ความหมายของรูปแบบ

5.2 ประเภทและองค์ประกอบของรูปแบบ

5.3 การพัฒนาและการประเมินรูปแบบ

6. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

6.1 แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ บลูม

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

บริบทของพื้นที่ที่ใช้ศึกษา

บริบทของโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม

โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคมเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ
เป็นโรงเรียนสหศึกษา ตั้งอยู่เลขที่ 862/ 1 ถนนจันทบุรี- สระแก้ว ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอวังน้ำเย็น

จังหวัดสระแก้ว จัดการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเนื้อที่ทั้งหมด 46 ไร่ กับ 20 ตารางวา มีอาคารเรียนถาวรจำนวน 4 หลัง อาคารเรียนชั่วคราวกิ่งถาวร 1 หลัง โรงฝึกงาน 3 หลัง อาคารกิจการนักเรียน 1 หลัง อาคารสวัสดิการร้านค้า 1 หลัง หอประชุม 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง ห้องน้ำห้องส้วมของนักเรียนจำนวน 5 หลัง มีสนามเพียงพอกแก่นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน มีครูทั้งหมดจำนวน 87 คน พนักงานบริการ 12 คน มีนักเรียนประมาณ 2,083 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2552)

โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคมได้พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องจากการศึกษาจากระบบสารสนเทศเกี่ยวกับเกียรติประวัติของโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ถึงปัจจุบัน โรงเรียนได้สร้างเกียรติประวัติ ได้แก่ ได้รับรางวัลโรงเรียนรางวัลพระราชทานระดับมัธยมศึกษาขนาดกลาง รางวัลสถานศึกษาที่จัดกิจกรรมดีเด่น รางวัลสถานศึกษาดีเด่นด้านโรงเรียนผู้นำทางวิชาการ จังหวัดสระแก้ว รางวัลโรงเรียนแกนนำปฏิรูปการศึกษาคีเด่น โดยกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพดีเด่นใน เขต 3 โดยกรมอนามัย โรงเรียนในเครือข่าย ICT โรงเรียนในฝัน (กลุ่มเร่งผู้ฝัน) และโรงเรียนวิถีพุทธ ผ่านการประเมินคุณภาพภายนอก สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และโรงเรียนรางวัลพระราชทาน ระดับมัธยมศึกษาขนาด โรงเรียนได้ประกาศวิสัยทัศน์โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม คือ มุ่งมั่นพัฒนานักเรียนให้เป็นคนเก่ง ดี มีสุข และมีความเป็นไทย โดยได้กำหนดภารกิจพันธกิจของโรงเรียนประกอบด้วย จัดหลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการคิด ปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดกิจกรรม ส่งเสริมสุนทรียภาพ ทางด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา ส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรมไทย จัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในด้านนโยบายของโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม ประกอบด้วย ส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต จัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ และมีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญเพื่อให้นักเรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน รักการอ่าน และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการคิด มีวิสัยทัศน์ และใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะ

ในการจัดการและการทำงาน รักการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริตและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ สร้างคุณค่าและความงามในชีวิตของนักเรียนให้เกิดสุนทรียภาพ ลักษณะนิสัยด้านศิลปะ คนตรี กีฬา มีสุขนิสัย สุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี ปลอดภัยเสี่ยงเสพติดให้โทษ ปลูกฝังการอนุรักษ์ภาษา ศิลปะ และภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนา สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดความรักชาติ รักท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสิ่งดีงามแก่สังคม พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็น สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม มีทักษะการดำเนินชีวิตและเป็นพลเมืองดีตามวิถี ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่ง เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ผลิตภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์นวัตกรรม เทคโนโลยี สารสนเทศที่ทันสมัย ส่งเสริมความสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์การภาครัฐ และเอกชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการจัดการพัฒนาการศึกษาของ โรงเรียน และพัฒนาระบบบริหารเพื่อเพิ่มขีดความสามารถด้านการจัดการศึกษาขององค์กร พัฒนา บุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ ตรงกับงานที่รับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันโรงเรียนได้ส่งเสริม ให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 4 ประการ คือเป็นผู้มีความรับผิดชอบเป็นผู้มี ความสุภาพเรียบร้อย เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร และเป็นผู้มีความเสียสละ และมีน้ำใจ ในด้าน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์หลากหลาย เกิดความรู้ ความชำนาญ ด้านวิชาการและวิชาชีพ ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เห็นช่องทางการสร้าง งานอาชีพ เห็นคุณค่าองค์ความรู้ นำไปพัฒนาตนเอง และประกอบสัมมาชีพ พัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิต สร้างเสริมศีลธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกในด้านระเบียบ วินัย หน้าที่ ความรับผิดชอบและทำประโยชน์ ต่อสังคมและประเทศชาติ และได้กำหนดการ ประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยคำนึงถึง เวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การบรรลุจุดประสงค์ของกิจกรรม โดยครูที่ปรึกษากิจกรรมมีหน้าที่ดูแลให้เกิดคุณลักษณะตาม วัตถุประสงค์ รายงานเวลาและพฤติกรรมเข้าร่วมกิจกรรม ศึกษา ติดตามผู้เรียนกรณีไม่เข้าร่วม กิจกรรม และบันทึกเป็นหลักฐาน ติดตามและประเมินผลผู้เรียน ในขณะที่ผู้เรียนมีหน้าที่ ปฏิบัติ กิจกรรมให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ มีหลักฐาน/ผลการเข้าร่วมกิจกรรมให้เกิดคุณลักษณะ ตามวัตถุประสงค์ให้ปฏิบัติเพิ่มขึ้น และประเมินตนเองและเพื่อนร่วมกิจกรรม นอกจากนั้นได้รับ ความร่วมมือจากผู้ปกครองในการติดตามพัฒนาการและบันทึกความเห็นสรุปพัฒนาการ

บทบาทหน้าที่ของนักเรียน

โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักเรียน ดังนี้

1. บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนต่อครู ได้แก่ ให้ความเคารพยำเกรงต่อครู-อาจารย์ เชื่อฟังคำสั่งสอน การปฏิบัติตนต่อครู-อาจารย์ พึงต้องรักษามารยาท ไม่แสดงวาจาหรือกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่สุภาพ ให้ความช่วยเหลือครู-อาจารย์ในด้านการจัดเตรียมสื่อการเรียน การสอนตามโอกาสสมควร ให้ความร่วมมือกับครู- อาจารย์ผู้สอนในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียน การสอนในชั้นเรียนด้วยความเต็มใจ เต็มความสามารถ มีความกระตือรือร้นขยันหมั่นเพียรในการเรียนทุกสาระการเรียนรู้และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทนต่อความก้าวหน้าทางวิชาการอยู่เสมอ

2. บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนต่อเพื่อน ได้แก่ มีความสามัคคีในหมู่คณะ มีความสุภาพอ่อนโยน ต้องให้เกียรติกันฉันพี่น้อง เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีสำหรับเพื่อนและบุคคลอื่น มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเรื่องการเรียนรู้ซึ่งกันและกันและคบหาสมาคมในฐานะเพื่อนนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน

3. บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อชุมชน ได้แก่ ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนตามโอกาสสมควร เคารพต่อกฎหมายบ้านเมืองและปฏิบัติตามแบบแผนของชุมชน ให้ความช่วยเหลือชุมชนในด้านการสอดส่องแจ้งเบาะแสเกี่ยวกับการกระทำที่ผิดกฎหมายภายในชุมชน ให้บริการข่าวสารบริการทางวิชาการต่าง ๆ แก่ชุมชนตามโอกาสสมควร และให้ความร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

4. บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนต่อโรงเรียน ได้แก่ นักเรียนพึงรักษามารยาททางสังคม มีระเบียบวินัยดีงาม รักษาชื่อเสียงเกียรติศักดิ์ของโรงเรียนอยู่เสมอ ให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาด อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้น่าอยู่อาศัย ช่วยกันดูแลรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนไม่ให้เกิดความเสียหายก่อนเวลาอันควร มีความเสียสละในการช่วยงานต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างเต็มความสามารถ

กฎระเบียบของโรงเรียน

โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคมได้กำหนดกฎระเบียบของโรงเรียน ดังนี้

1. กำหนดเวลาเรียน ได้แก่ ภาคเรียนที่ 1 เปิดเรียนวันที่ 11 พฤษภาคม ปิดเรียนวันที่ 30 กันยายน ภาคเรียนที่ 2 เปิดภาคเรียนวันที่ 24 ตุลาคม ปิดเรียนวันที่ 1 มีนาคม (ปีการศึกษานั้น ๆ) โดยกำหนดเวลาเรียน วันละ 6 คาบ คาบละ 1 ชั่วโมง เริ่มเรียนเวลา 8.45 น. พักรกลางวัน เวลา 11.45 - 12.45 น. เลิกเรียนเวลา 15.45 น.

2. การลา เมื่อผู้ปกครองมีความจำเป็นต้องให้เด็กหยุดการเรียนหรือในกรณีที่นักเรียนเจ็บป่วย ต้องมีใบลาเป็นลายลักษณ์อักษรของผู้ปกครองแจ้งให้ครูที่ปรึกษาทราบ

3. การขาดเรียน นักเรียนที่ขาดเรียนโดยไม่ทราบสาเหตุเป็นเวลาเกิน 3 วัน โรงเรียนจะ

ส่งใบเตือนถึงผู้ปกครองครั้งที่ 1 โดยครูที่ปรึกษาจะมีหนังสือเตือน หากไม่ได้รับการตอบรับ ภายใน 5 วัน โรงเรียนจะส่งใบเตือนอีกครั้งเป็นครั้งที่ 2 และภายใน 5 วัน หลังจากส่งใบเตือนครั้งที่ 2 ยังไม่ได้รับการติดต่อโรงเรียนจะคัดชื่อออกจากทะเบียนโรงเรียน

4. การออกนอกบริเวณโรงเรียน เมื่อนักเรียนเข้ามาบริเวณโรงเรียนแล้ว นักเรียนจะออกนอกบริเวณโรงเรียนไม่ได้จนกว่าจะถึงเวลาเลิกเรียน หากมีเหตุจำเป็นต้องออกนอกบริเวณโรงเรียน จะต้องได้รับอนุญาตจากรองผู้อำนวยการฝ่ายปกครองหรือหัวหน้าระดับ

5. การมาโรงเรียนสาย เพื่อเป็นการฝึกนักเรียนให้เป็นคนตรงต่อเวลา เป็นผู้มีวินัย กระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา เป็นผู้มีความประพฤติดี โรงเรียนจึงได้มีการอบรมนักเรียนในตอนเช้า พร้อมทั้งให้คำแนะนำตักเตือน

6. เครื่องใช้ประจำตัวของนักเรียน นักเรียนจะต้องใช้เครื่องใช้ประจำตัวซึ่ง ได้แก่ เครื่องแบบนักเรียน เครื่องแต่งกายพลศึกษา เครื่องแต่งกายสำหรับกิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ ที่นักเรียนสังกัดอยู่ และกระเป๋าใส่หนังสือให้ใช้กระเป๋าสะพาย (เป้) ของทางโรงเรียนเท่านั้น

7. ระเบียบการเข้าแถว นักเรียนจะต้องรีบเข้าแถวทันทีเมื่อได้ยินสัญญาณครั้งที่ 1 และทุกคนต้องเข้าแถวเรียบร้อยเมื่อสัญญาณครั้งที่ 2 พอสัญญาณครั้งที่ 3 ทุกอย่างพร้อมร้องเพลงชาติ และสวดมนต์ไหว้พระปฏิญาณตน ในการขึ้นลงบันไดและเดินบนอาคารเรียนให้เดินด้วยความสงบเรียบร้อย ขึ้นลงบันไดทางเดียวและเมื่อนักเรียนจะขึ้นอาคารเรียนทุกครั้งจะต้องถอยร่นเท้า วางไว้ในที่ที่โรงเรียนจัดไว้

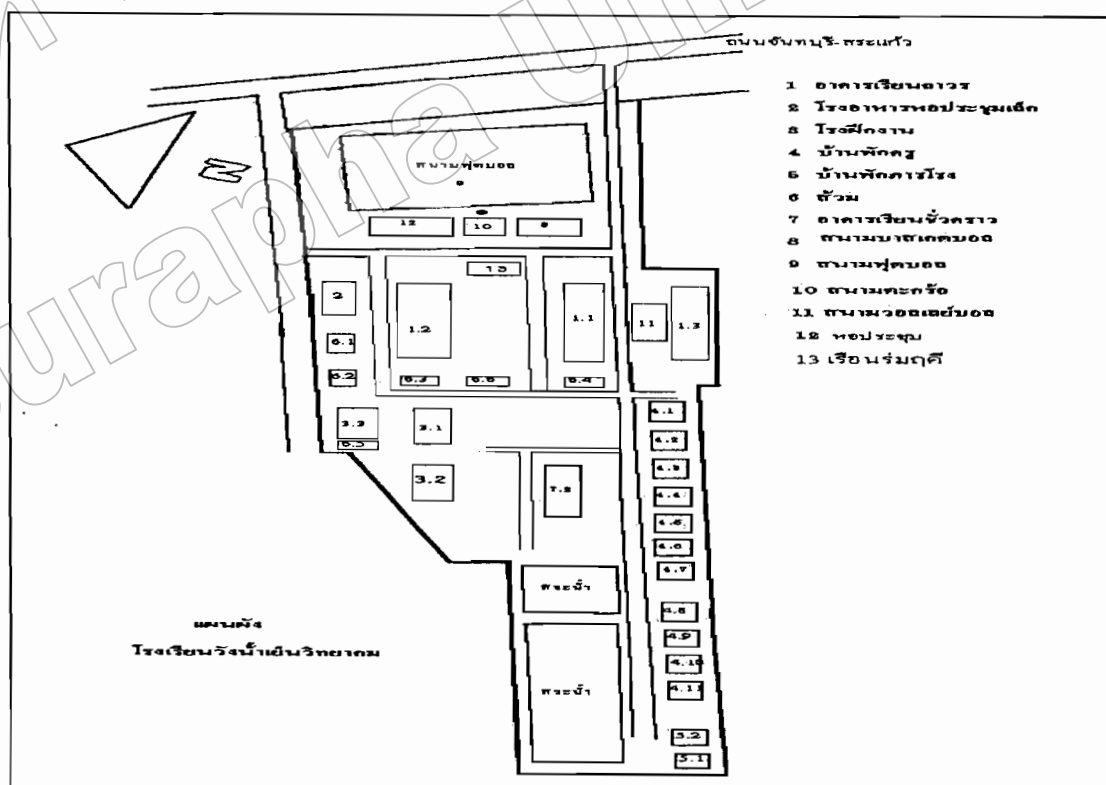
8. ระเบียบในห้องเรียน เข้าเรียนตรงเวลา นักเรียนจะต้องช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนของตนทุกวัน เพื่อช่วยเหลือเวรประจำวันที่ตั้งไว้ ห้ามนำวิชาอื่นขึ้นมาทำหรือมาคุยโดยครูผู้สอนไม่อนุญาต จะต้องตั้งใจฟังคำอธิบายของครูด้วยอาการเรียบร้อย ไม่ลุกจากที่นั่งโดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้านักเรียนป่วยให้ไปที่ห้องพยาบาล ในขณะที่ครูสอนอยู่ให้ตั้งใจ สนใจ จะพูด จะถามครูหรือแสดงความคิดเห็นจะต้องยกมือก่อนเมื่อได้รับอนุญาตจากครูแล้วจึงดำเนินการต่าง ๆ ได้ ห้ามทำเสียงอึกทักหรือลุกขึ้นยืนหรือเดินพลุกพล่านในห้องโดยพลการ ห้ามทำลายโต๊ะหรือ ม้านั่งหรือ จิตเขียนทำให้สกปรก ไม่ให้นักเรียนขึ้นห้องเรียนในระหว่างเวลาเช้า พักกลางวันและตอนเย็นหรือนอกเวลาเรียน และการออกจากห้องเรียนเพื่อไปทำธุระส่วนตัว ให้นักเรียนลาครูประจำวิชาที่ทำการสอน ห้ามนักเรียนออกนอกห้องโดยพลการ

9. ระเบียบเรื่องรับประทานอาหาร นักเรียนจะต้องรับประทานอาหารในเวลาพักในสถานที่ที่ทางโรงเรียนกำหนดให้ นักเรียนจะต้องซื้ออาหารโดยการเข้าแถวตามระเบียบก่อนหลัง นักเรียนจะต้องระมัดระวังรักษาเรื่องความสะอาด และจะต้องนำสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ไปทิ้งในภาชนะที่ทาง

โรงเรียนจัดไว้ นักเรียนจะต้องนั่งรับประทานอาหารอย่างสุภาพนักเรียนจะต้องเก็บภาชนะในที่จัดไว้ให้และในระหว่างที่มีชั่วโมงเรียนห้ามรับประทานอาหารเด็ดขาด

10. หลักความประพฤติของนักเรียน ได้แก่ ไม่เที่ยวเตร่ในสถานเริงรมย์ และไม่ประพฤติตนอันไม่สมควรแก่สภาพหรือวัยของนักเรียน สามัคคีกลมเกลียว คบหาสมาคมกันในฐานะเพื่อนนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยกย่องให้เกียรติแก่เพื่อนนักเรียนด้วยกันทุกคน และเคารพนักเรียนรุ่นพี่หรือผู้อาวุโส ความประพฤติที่ไม่สมควรแก่สภาพนักเรียนคือ มาโรงเรียนสายเป็นประจำโดยไม่มีเหตุจำเป็น เสพหรือจำหน่ายยาเสพติด เข้าไปในสถานที่จำหน่ายยาเสพติด สถานการพนัน โรงจำหน่ายหรือสถานหญิงโสเภณี เล่นการพนันหรือ ประพฤติตนทำนองชั่วสาว แสดงกิริยาจาหาหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่สุภาพ

จากรายงานประจำปี 2552 ของโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม พบว่าโรงเรียนประสบปัญหา ด้านตัวนักเรียนและครอบครัว ได้แก่ ปัญหาความยากจน ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน ครอบครัวแตกแยก บิดามารดาหย่าร้าง และหรือไม่ได้อยู่ร่วมกับบิดามารดา เรียนซ้ำ เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ปัญหาสุขภาพอนามัย โภชนาการ ปัญหาความประพฤติ ปัญหาการเดินทางมาโรงเรียนของนักเรียน บ้านไกล และปัญหาด้านชุมชน ได้แก่ แหล่งมั่วสุมอบายมุขใกล้โรงเรียน และปัญหายาเสพติด

ภาพที่ 2 แผนผังโรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการ และแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

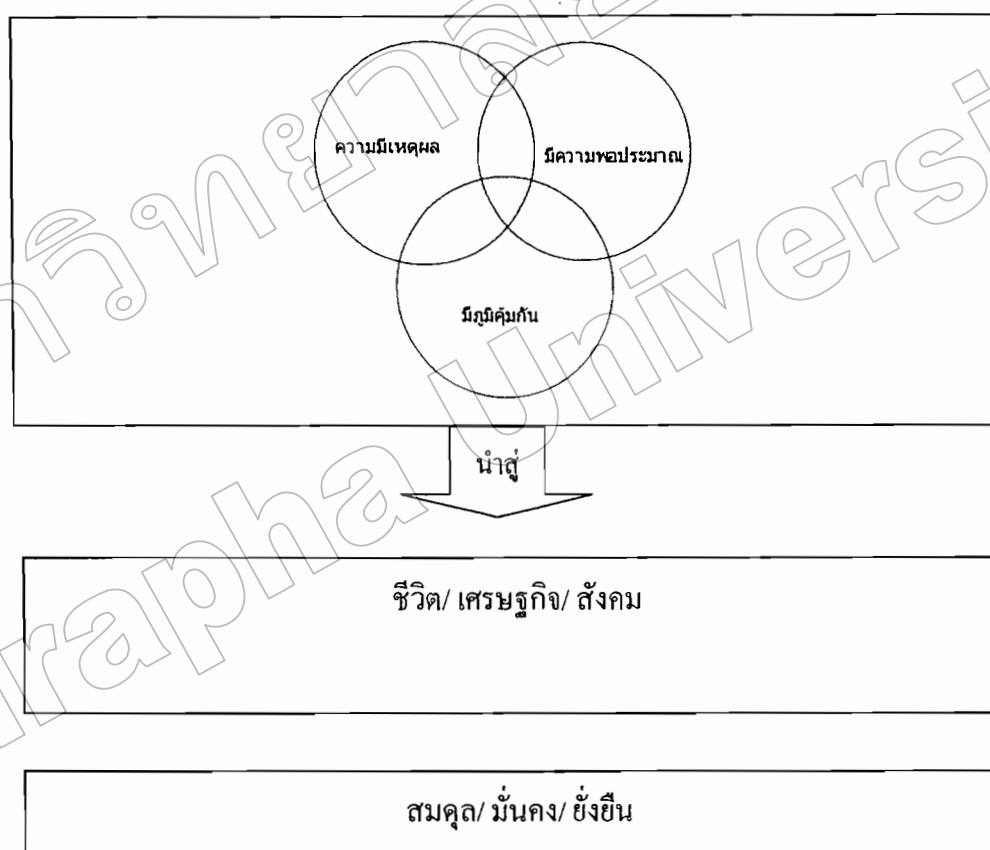
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
2. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน
3. เศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะดังนี้
 - 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิต และการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
 - 3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
 - 3.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ภาพที่ 3 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สุทธิพร บุญส่ง (2550, หน้า 47) ให้ความหมายและความสำคัญของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าเป็นแนวการดำเนินชีวิตที่มาจากพื้นฐานของสังคมไทยที่ให้ยึดหลักการเดินทางสายกลางสู่ความสมดุล เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของสังคมไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ให้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไว้อย่าง

สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้เพราะหลักการของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลรู้จักแนวทางการดำรงชีวิตตามหลักคุณธรรมจริยธรรม อันได้แก่การลดละความโลภ การประหยัด ความมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความมีสติรู้ตัว เป็นต้น ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) คือ ความพอประมาณ (Moderation) เงื่อนไขสำคัญ คือ การสร้างคนให้มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร มีความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก รอบคอบ ระมัดระวัง ความพอประมาณ อย่างมีเหตุผลนั้น จะต้องตระหนักถึงการทำอะไรที่ไม่เกินตัวจนเกินไป ไม่โลภ การดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามขั้นตอน ไม่ก้าวกระโดดจนเกินไป คิดถึงความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป

ทองทิพพา วิริยะพันธุ์ (2550, หน้า 12 - 15) กล่าวว่า ความพอเพียงตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เศรษฐกิจพอเพียงมิได้มุ่งเน้นเฉพาะภาคการเกษตร แต่ยังครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิต การประกอบกิจการของภาคธุรกิจ การค้าระหว่างประเทศ หรือแม้แต่การดำเนินงานของภาครัฐ เพื่อที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติภายใต้หลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. ใช้ทางสายกลาง โดยเน้นการดำเนินชีวิตหรือการดำเนินงานในลักษณะไม่เร่งรัดหรือเขื่องช้าจนเกินไป มีความพอดี โดยถ้าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลจะคำนึงถึงความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัธยาศัย ไม่หลงใหลกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพเสรีภาพที่จะไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด เป็นการสร้างพื้นฐานความมั่นคงในการดำรงชีวิตทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และถ้าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศจะคำนึงถึงความสามารถของชุมชนเมือง ภูมิภาค ประเทศ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

2. ให้ความสำคัญกับความพอประมาณโดยยึดหลักความมีเหตุผล ดังนั้นการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ควรใช้เหตุผลและตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท ใช้สติปัญญาในการพิจารณา

เรื่องราวต่าง ๆ ไม่หลงไปกับกระแสวัตถุนิยมซึ่งจะนำไปสู่การใช้จ่ายเกินตัวหรือการใช้เงินอย่างไม่คุ้มค่าและขาดประสิทธิภาพ

3. ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีความพอเพียงทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจเป็นการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตของคนในประเทศให้รู้จักคำว่าพอ เพื่อจัดความโลภให้น้อยลง จะได้มีความสุขทั้งทางกายและทางใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความวุ่นวายให้แก่สังคมส่วนรวม

เสรี พงศ์พิศ (2547, หน้า 137) ได้ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรเพื่อให้อยู่รอดและอยู่ได้อย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสายกลาง พออยู่ พอกิน พอประมาณ สามารถพึ่งตนเองและรู้เท่าทันตนเองและโลกได้ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของประชาชนได้อย่างมั่นคง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2548, หน้า 22 - 23) กล่าวโดยสรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ การหันมายึดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) มีความพอประมาณในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ พึ่งตนเองทางจิตใจ พึ่งตนเองทางสังคม พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี และพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2532, หน้า 76 - 77) กล่าวว่า ความพอประมาณ คือพอเพียง พอดีโดยใช้ทางสายกลางจุดของความพอดีหรือสมดุล คือ การบริโภคเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการทำให้เกิดความพอดี ได้แก่ ด้านที่ 1 แก้ปัญหาเป็น ด้านที่ 2 คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น ด้านที่ 3 รับรู้ประสบการณ์เป็น ดูเป็น ฟังเป็น ใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายเป็น ด้านที่ 4 กิน ใช้ บริโภค เสพ คบหาเป็น จุดของความพอดีอีกอย่างหนึ่ง คือ หลักการไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองคือ ไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ก็คือไม่เบียดเบียนสังคมและสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับที่พอเหมาะกับการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สมพร เทพสิทธา (2549, หน้า 36) กล่าวว่า ความพอประมาณเป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางจะต้องเป็นการปฏิบัติที่พอเหมาะ พอดี พอประมาณ ที่เรียกว่า อัตตัญญูตา เช่น กินพอประมาณ พักผ่อนพอประมาณ ออกกำลังกายพอประมาณ พุดพอประมาณ มีการสังคมพอประมาณ คนที่เห็นแก่ตัว คิดแต่ประโยชน์ตนเองไม่คิดถึงผู้อื่นและสังคม ปราศจากความเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น ถือว่าไม่ได้ปฏิบัติตามทางสายกลาง การปฏิบัติหรือความเห็นที่เป็นทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องถูกต้องและชอบธรรมตามอริยมรรค 8 คือ ความเห็นชอบ การดำริชอบ การเจรจาชอบ การงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบและการมีจิตตั้งมั่นชอบ

พระเทพสิงหนราจารย์ (2546, หน้า 19 - 22) ได้ให้นิยาม การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี (การรู้เท่าทันตนเองและผู้อื่น) ว่าการรู้เท่าทันตนเองและผู้อื่น หมายถึง ความรู้ที่จะรู้ทัน โลกปัจจุบันนี้ ก็คือ รู้ทุกสิ่งในบางสิ่ง และรู้บางสิ่งในทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่ง คือ ทุกสิ่งที่เราทำ ทำอย่างไรก็รู้เสียให้หมด เรารู้เช่นนี้เข้าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว คือ รอบคอบ คือ พหุสต รู้จริง ความเป็นผู้มี การศึกษามาก ความเรียนรู้มาก ช่วยชาติ ช่วยตนเอง ช่วยสังคม รู้เท่าทันโลกก็คือ โลกธรรม ศีลธรรมประจำโลก การรู้เท่าทันตนเองและผู้อื่น มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 การรู้เท่าทันตนเอง และผู้อื่น คือการพัฒนาโดยเป็นตัวของตนเอง การรู้ศักยภาพของตนเองแล้วนำมาประยุกต์ ทางการบริหาร และลักษณะที่ 2 คือการมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยง ทำให้การพัฒนาในเชิงการลงทุนทาง เทคโนโลยีเป็นไปอย่างพอดี ไม่เกินตัว และไม่ก่อให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว และเตรียมความพร้อมถึง ผลกระทบทางลบและทางอ้อมที่อาจเกิดขึ้น

กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2550, หน้า 24) กล่าวว่า สาธารณสุขและภารกิจของแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง คือ การยึดมั่นในหลักของความพอประมาณ ความมีเหตุมีผลและความซื่อสัตย์มี คุณธรรม ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ กันว่าเป็นด้านในของชีวิต ที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ เป็นอยู่ไปในวิถีทางที่ถูกที่ควร และยังสามารถใช้ในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดอีกด้วย และใน ท้ายที่สุดก็จะนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง 5 ประการดังนี้คือ การพึ่งตนเองทางจิตใจ การพึ่งตนเอง ทางสังคม การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเอง ทางเทคโนโลยี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546, หน้า 40 - 41) กล่าวว่า เราสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และระดับรัฐ ได้ดังนี้

1. ในระดับปัจเจกบุคคล/ ครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐาน ของการรู้จักตน สามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง พยายามพัฒนาตนเองอย่าง ต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์
2. ความพอเพียงในระดับชุมชน เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกชุมชนมีความพอเพียงในระดับ ครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้ว สมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติไปสู่ระดับ ชุมชน ได้รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่เป็น พื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิต มีการช่วยเหลือแบ่งปันกัน จนเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่ม ในสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นผู้ที่พอเพียงใน การดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

3. ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียงมาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่า พื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไร ก็จะสามารถวางนโยบายและกลยุทธ การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้โดยไม่เสี่ยงว่าการพัฒนาจะไม่ยั่งยืน

ดังนั้นการจะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้อง เริ่มจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไรและมีหลักการสำคัญ อะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต หลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว ก็จำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้น การเดินทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ การทำอะไรที่ไม่เสี่ยงจนเกินไปที่ทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ความซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกัน การรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ศูนย์ เศรษฐ์บุญสร้าง (2550, หน้า 26 - 37) ได้เสนอแนวทางปฏิบัติ 7 ขั้น สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยมีแนวทางในการดำเนินการแต่ละขั้นตอนคือ การจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้องซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ปัญหาชีวิตของผู้คนแต่ละคน เมื่อจับประเด็นปัญหาของชีวิตที่พึงแก้ไขได้แล้วจะต้องวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพื่อให้เห็นช่องทางในการแก้ไขปัญหานั้น จากนั้นต้องกำหนดขอบเขตทิศทางในการแก้ปัญหาให้อยู่ในกรอบของสิ่งที่ประ โยชน์และเป็นธรรมเพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ระยะสั้นและระยะยาวอย่างยั่งยืน หรือเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ขึ้นต่อไปก็เลือกประเด็นของสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติหรือทำแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีหลักการคือ กำหนดสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติหรือทำเป็นแผนปฏิบัติให้สอดคล้องพอเพียงกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน โดยกำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติให้พอเหมาะกับศักยภาพที่มีอยู่ รวมทั้งกำหนดขอบเขตและกรอบเวลาของสิ่งที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ได้ ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นตอนนี้จะเป็นไปตามพระบรมราโชวาทคุณธรรม 4 ประการ ข้อแรกคือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม เมื่อกำหนดปณิธานหรือเขียนแผนปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติ

แล้วก็ต้องพยายามดำรงความมุ่งหมายที่จะประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามปณิธานหรือแผนนั้น ๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งใจไว้อย่างต่อเนื่องจนบรรลุผล ตรงกันกับพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ข้อที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความคณนั้น ในการต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ จะต้องอาศัยกำลังของจิตใจ คือความอดทน อดกลั้นเข้าสู่กับปัญหาควบคู่กับกำลังของปัญญา คือการพิจารณาให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่กำลังประพฤติปฏิบัติ นั้น ๆ จนสามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญให้เป็นผลสำเร็จก็ข้อขั้นตอน การปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณธรรมข้อที่สาม ได้แก่ การอดทน อดกลั้นและอดออมที่จะ ไม่ประพฤติดุคความสัจสุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด ขั้นสุดท้าย คือการละวางความชั่วความทุจริตหรือสิ่งไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม ก็คือ ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามพระบรมราโชวาท คุณธรรม 4 ประการ ข้อสุดท้าย ได้แก่ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง ดังนั้นคุณธรรม 4 ประการนี้ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ประเวศ วะสี (2550, หน้า 4 - 6)) สรุปพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถยังชีพและเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถรับได้ เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสุข ความสมดุล

คือ ความเป็นปกติ และการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีสมดุลระหว่างกระแส
แข่งขัน มีการใช้ทุนที่มีอยู่ในสังคมให้มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ทำลาย
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ดีงาม

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 62-72) ได้สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจระบบ
มัชฌิมาปฏิปทาในพุทธศาสนาและเป็นเรื่องของวัฒนธรรมรวมอยู่ด้วย และวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต
ของคน และได้เสนอแนะให้คนไทยนำมาประพุดติปฏิบัติตนเพื่อความอยู่รอด ได้แก่ ความขยัน
ขันแข็ง ความสุภาพอ่อนโยน ความกตัญญู ความมีศีลมีสัตย์ ความประหยัด ความเมตตา ใจกว้าง
ใจบุญ ความอดกลั้น การให้อภัย ความไม่ตามใจกิเลสและความมีแบบฉบับเป็นของตนเอง

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และคณะ (2547, หน้า 19) ได้สรุปคำสำคัญต่าง ๆ ในปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียง จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนี้
พอเพียง คือ การบริโภคและการผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและมีเหตุผล
ไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ

สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์ (Globalization)
มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน และภาคคนกับสังคม มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ
โครงสร้างการผลิตที่สมดุล มีการผลิตหลากหลาย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ยั่งยืน คือ พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม

ภูมิคุ้มกันที่ดี คือ ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อม
รับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก การบริหารจัดการ
ที่ดี ซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

คุณภาพคน การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้ คนต้องมีคุณภาพ มีความสำนึก
ในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี มีความเมตตาหวังดีให้กันและกัน มีหลักการดำเนินชีวิต
มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาคิดอย่างรอบคอบก่อนทำ มีวินัยภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต
มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ มีทักษะและความรอบรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้
อย่างมั่นคงและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2548, หน้า 115 - 118) สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสำคัญว่า
การกระทำใด ๆ ต้องให้มีความพอเพียง หมายถึง ทำให้พอประมาณด้วยเหตุและผล การพัฒนาต้อง
เป็นไปตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างระบบคุ้มกันภายนอกและภายใน ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ
และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน
ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ต้อง

ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ส่วนการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

1. ยึดความประหยัดลดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันทางการค้าขาย

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียง

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป

สุภางค์ จันทวานิช และวรรณี ไทยานันท์ (2541, หน้า 119 - 120) ได้เสนอตัวชี้วัดองค์ประกอบและเงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้ศึกษารวบรวมเรื่องชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคม ดังนี้

ดัชนีชี้วัดความพอประมาณและมีเหตุผลของชุมชน ประยุกต์จากเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตในมิติด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปรียบเทียบรายได้รายจ่ายเป็นหลัก และส่วนประกอบย่อยอื่นที่ทำให้ชาวบ้านดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียง นั่นคือ ปัจจัย 4 (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) หลังจากนั้นดูส่วนประกอบย่อยต่อมา ได้แก่ การเก็บออมของครัวเรือน การการผลิตเพื่อยังชีพ มีที่ดินทำกินหรือถือครองที่ดิน อัตราค่าจ้างแรงงานในช่วงฤดูการเกษตรและนอกฤดูการเกษตร มีงานทำและพึ่งตัวเองได้ ครอบครัวมีความอบอุ่นร่มเย็น มีความสุขปลอดภัยทั้งกายใจ มีกำลังพอเลี้ยงดูได้ มีบ้านพักอยู่อาศัยที่มีสภาพคงทนถาวร อนามัยดี และมีปัจจัยเรื่องรักษาและส่งเสริมสุขภาพ และมีธรรมชาติแวดล้อมที่ดี ไร้มลพิษ

ดัชนีชี้วัดภูมิคุ้มกันทางาน แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ภูมิคุ้มกันด้านกายภาพและจิตใจ ซึ่งตัวชี้วัดด้านกายภาพ ดูจากภาวะความเสี่ยงของครัวเรือน จากการเปรียบเทียบระหว่างหนี้สินและทรัพย์สิน โดยภาวะที่ไม่เสี่ยงคือหนี้สินควรมีน้อยกว่าทรัพย์สินในสัดส่วน ส่วนภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ ได้แก่ การรู้ทันภาวะการณ์ทั้งในระดับปัจเจกชน ชุมชน และสังคม ดูได้จากการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนของตน

เย็นใจ เลหาวิช (2550, หน้า 4) กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมศาสตร์ เพราะทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นต้นเหตุให้บุคคล สังคม ชุมชน ตลอดจนประเทศชาติก้าวหน้าและพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดมีชีวิตและสังคมที่มีความ

สมควร มันคงมีความสามัคคี สนิทฉันท์ อยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน ได้แก่ พฤติกรรมการใช้เหตุผล ในการคิดและทำ พฤติกรรมยึดวิถีทางสายกลางหรือความพอประมาณ และพฤติกรรมสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ดีให้แก่บุคคลและสังคม ภายใต้งื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วย พฤติกรรมการสั่งสมความรู้ เพื่อให้เกิดการรอบรู้ พฤติกรรมการคิด และการกระทำอย่างรอบคอบ และระมัดระวัง พฤติกรรมกำหนดเป้าหมาย พฤติกรรมวางแผน และพฤติกรรมตัดสินใจ ด้วยการใช้อย่างปัญญา ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรม ความเพียรและความอดทน พฤติกรรมการพึ่งตนเอง พฤติกรรมการแบ่งปัน ได้แก่ความไม่โลภ ไม่ ตระหนี่และการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2552, หน้า 11) กล่าวว่าความพอประมาณ เป็นการกระทำที่ไม่ เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น และพฤติกรรมพึ่งตนเอง พฤติกรรมไม่เบียดเบียน ตนเองหมายถึง การทำตนไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองด้านสุขภาพ ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น เช่น การบริโภคและการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม รวมทั้งพฤติกรรมการช่วยเหลือ เอื้อเพื่อ การพูดตรงความจริง การให้ทานบริจาคสิ่งของ เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมไม่เบียดเบียน ผู้อื่นหมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำความเสียหายแก่ผู้อื่นแต่กลับทำตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ทางด้านกาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น เช่น พฤติกรรมการจับจ่ายอย่างมีมารยาท เคารพกฎ จราจร พฤติกรรมการเป็นกัลยาณมิตรแก่เพื่อน และเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ส่วนพฤติกรรม การพึ่งตนเองหมายถึง การใช้ความสามารถและความพยายามของตนในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ ได้ผลดี โดยไม่ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือจากภายนอกมากเกินไป

สำนักงานคณะกรรมการระบบประกันสุขภาพแห่งชาติ (2549, หน้า 13) กล่าวว่า ความมี เหตุผล หมายถึง ทุกการกระทำ การตัดสินใจ การลงทุนต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงเหตุ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

โกศล มีคุณ (2552, หน้า 2) ได้อธิบายความหมายของความมีเหตุผลว่า ทำให้ได้ใช้ ข้อมูลเพื่อการคิด แก้ปัญหา ตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นช่องทางหรือคำตอบของปัญหา ได้ง่าย มีเหตุผลและน้ำหนักในการอธิบายการตัดสินใจครั้งนั้น ๆ ทำให้ได้คิดอย่างรอบคอบ ในการแก้ปัญหาและตัดสินใจเมื่อเผชิญปัญหา โดยใช้สติและใช้ความคิดอย่างรอบคอบ คิดถึง สภาพแวดล้อม ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คิดถึงผลที่จะเกิดตามมาทั้งกับตนเองและผู้อื่น และทำให้ได้ใช้ ปัญญาในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ โดยได้เสนอแบบการคิดที่สอดคล้องกับความมีเหตุผลมีผล ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การคิดแบบสาเหตุและผล การคิดเหตุผลแบบนิรนัยและ อุปนัย และการคิดอย่างมีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์

คลาร์ และไซมอน (Klahr & Simon, 2001, p. 127) ได้สรุปว่า การคิดแบบสาเหตุและผล (Causal Reasoning) เป็นการคิดหาเหตุผลในลักษณะเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่คาดว่าเป็นเหตุกับสิ่งที่คาดว่าเป็นผล

สอ เสถบุตร (2540, หน้า 184, 371) อธิบายไว้ว่า การคิดเหตุผลแบบนิรนัย (Deductive Reasoning) เป็นการลงความคิดเห็นโดยพิจารณาจากหลักทั่วไปเพื่อไปสู่เรื่องเฉพาะ ส่วนการคิดแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) เป็นการพิสูจน์หลักทั่ว ๆ ไปโดยเอากรณีเฉพาะรายมาอ้างในขณะที่ดีที่สุด (Best, 2003 อ้างถึงใน สอ เสถบุตร, 2540) สรุปว่า การใช้เหตุผลเชิงนิรนัยเป็นการเชื่อมโยงการอ้างหลักฐานใหญ่กับหลักฐานย่อย โดยที่หลักฐานย่อยเป็นกรณีเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับหลักฐานใหญ่ ทำให้ได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ใหม่หรือความจริงใหม่ขึ้นมา โดยอาจจะใช้วิธีอุปนัยมาช่วยป้องกันข้อผิดพลาดจากการอ้างอิงหลักฐานได้ และขณะเดียวกันได้จัดระบบของวิธีคิดแบบนิรนัย-อุปนัย เป็นขั้นตอน เรียกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Deductive and Inductive Reasoning) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การกำหนดและนิยามปัญหา การสร้างสมมติฐาน การเก็บรวบรวมจัดระบบ และวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลข้อสรุป และการตรวจสอบผล โดยจำแนกการคิดอย่างมีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์เป็น 2 ประเภท คือ ทักษะทางปัญญาทั่วไป (General Intellectual Skill) คือ การคิดแก้ปัญหาซึ่งประกอบด้วย การประยุกต์หลักการหรือวิธีการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาหรืออธิบายอย่างมีเหตุมีผล และวิธีการพัฒนาแนวคิด (Conceptual Development Approach) ซึ่งบุคคลได้ปฏิบัติในการออกแบบการทดลองหรือตรวจสอบผลที่พบจากการทดลองที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

งามตา วณินทานนท์ (2552, หน้า 6) ให้ความหมายการมีภูมิคุ้มกันว่า คือการมีความพร้อมทางารรู้คิด แรงจูงใจและวุฒิภาวะทางอารมณ์สูงพอที่จะจัดการกับสถานการณ์ที่ยั่วยุ หรือการถูกปลุกปั่นจากบุคคลอื่นที่มุ่งสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือทัศนคติในทางที่ไม่ดี ภูมิคุ้มกันที่ดีประกอบด้วย การมีสติสัมปชัญญะ การมองโลกในแง่ดี การป้องกันความเสี่ยงและการจัดการกับความเครียดอย่างเหมาะสม

คาร์เวอร์ และเชียร์ (Carver & Scheier, 1998) กล่าวว่า การมองโลกในแง่ดี เป็นวิธีการคิดหรือคาดหวังของบุคคลในการปรับตัวเมื่อเผชิญสถานการณ์ที่ทำลายหรือเมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคในชีวิต โดยบุคคลที่มองโลกในแง่ดีจะมีความเชื่อในด้านบวก เป็นผู้ที่มีความหวังสามารถจัดการความวิตกกังวล เครียดหรือซึมเศร้าได้ และมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ ซึ่งเป้าหมายนั้นอาจจะเป็นการกระทำหรือค่านิยมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์

โกลแมน (Goleman, 1998, pp. 128 - 129) ให้ความหมายของการมองโลกในแง่ดีว่า คือ การที่บุคคลสามารถฟันฝ่าอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อจนสำเร็จผลตามเป้าหมาย

คุจเคื่อน พันธุมนาวัน และงามตา วณิชานนท์ (2551, หน้า 25 - 26) กล่าวว่า การมองโลกในแง่ดีเป็นวิธีการคิดหรือคาดหวังของบุคคลในการปรับตัวเมื่อเผชิญสถานการณ์ที่ท้าทายหรือเมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคในชีวิต บุคคลจะยังคงพยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ トラบใดที่เขาเชื่อว่า จะมีความสำเร็จอย่างที่เขาตั้งเป้าไว้เกิดขึ้นตามมา

คาห์เลน และไวท์ (Dahlen & White, 2006, pp. 903 - 915) กล่าวว่า การป้องกันความเสี่ยง เป็นการป้องกันอันตรายหรือการช่วยจากสิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่ขัดกับกฎระเบียบ บุคคลที่ชอบความเสี่ยง มักไม่ตระหนักถึงผลเสียต่อตนและสังคมโดยคิดว่าการกระทำนั้นน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าโทษ นอกจากนั้น การ์ดเนอร์ และ สเตนเบิร์ก (Gardner & Steinberg, 2005, pp. 625 - 635) กล่าวว่า บุคคลที่ชอบความเสี่ยงมักทำตามผู้อื่นเพื่อให้ยอมรับหรือทำตามความเคยชิน เช่นยอมเสี่ยงมีเพศสัมพันธ์ โดยไม่คำนึงถึงโรคเอดส์ เป็นต้น

คลาร์ก, บอร์แมน, โครแปนซาโน และเจมส์ (Clark, Borman, Cropanzano, & James, 1995, pp. 267 - 283) กล่าวว่า การจัดการกับความเครียดอย่างเหมาะสม เป็นลักษณะหนึ่งของบุคคล ที่แสดงถึงความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง คือความสามารถในการจัดการความเครียดและความสามารถในการแก้ปัญหา โดยบุคคลที่มีความสามารถในด้านนี้มักเป็นผู้กล้าขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือมีแนวทางในการจัดการความเครียดทั้งในทางความคิดและการกระทำ

พรรณพร วรรณลักษณ์ (2548, หน้า 40) สรุปว่า ความสามารถในการจัดการกับความเครียด เป็นการจัดการกับอารมณ์ของตน สามารถเลือกใช้วิธีการจัดการกับอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม สามารถรู้สาเหตุของความเครียด เรียนรู้วิธีการควบคุมระดับความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายและหลีกเลี่ยงสาเหตุ พร้อมทั้งเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับ โกลแมน (Goleman, 1998, p. 318) ที่กล่าวว่า การคลายความเครียด หมายถึงความสามารถในการคลายอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม กับสถานการณ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเครียด สลดความวิตกกังวลได้อย่างรวดเร็ว หรือสามารถทำอารมณ์ ชุ่มมัวให้หายไป

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และไม่หลงใหลไปตามวัตถุกระแส นิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด รวมทั้งความมีเหตุมีผลและความพอประมาณ สามารถพึ่งตนเอง ใน 5 ด้าน คือ การพึ่งตนเองด้านจิตใจ การพึ่งตนเองด้านสังคม การพึ่งตนเอง ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งได้แก่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง การรู้เท่าทันตนเองและผู้อื่น ตลอดจน
การมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงใด ๆ ที่อาจเข้ามากระทบ

จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
สามารถสรุปได้ ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด/งานวิจัย	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548 ก)	ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ	ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิต และการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปในของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
สุทธิพร บุญส่ง (2550)		ความพอประมาณ อย่างมีเหตุผลนั้นจะต้องระมัดระวังการทำอะไรที่ไม่เกินตัวจนเกินไป ไม่โลภ การดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามขั้นตอน ไม่ก้าวกระโดดจนเกินไป คิดถึงความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป	
กระทรวงศึกษาธิการ (2550)	ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยใช้สติปัญญา มีความรอบรู้ และรอบคอบในการคิด พุด ทำ โดยยึดทางสายกลางในการปฏิบัติ	ปฏิบัติตนให้มีความพอประมาณ รู้จักการประมาณตน รู้จักศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ และรู้จักสภาพแวดล้อมของชุมชน/สังคม ที่อาศัยอยู่	มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด/ งานวิจัย	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และ คณะ (2547)			ภูมิคุ้มกันที่ดี คือ ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้
ทองทิพพา วิริยะพันธ์ (2550)	ให้เหตุผลในการตัดสินใจและตั้งอยู่บนฐานของความไม่ประมาท ใช้สติปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ	ความพอประมาณ โดยยึดหลักความมีเหตุผล	มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบอันไม่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน
สุเมธ ตันติเวชกุล (2548)		มีความพอประมาณในการดำรงชีวิต โดยหลักการพึ่งตนเอง 5 ประการคือ พึ่งตนเองทางจิตใจ ทางสังคม ทางธรรมชาติ ทางเทคโนโลยี และทางเศรษฐกิจ	การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภายนอกและภายใน ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังในการใช้วิชาการมาใช้ ต้องมีสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม มีความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและรอบคอบ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด/งานวิจัย	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
พระเทพเวที (ประยุตต์ ปยุตโต) (2532)		ความพอประมาณ คือ พอดีโดยใช้ทาง สายกลาง คือ การ ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น	
สมพร เทพสิทธา (2549)		ความพอประมาณ คือ การปฏิบัติตาม ทางสายกลาง จะต้องเป็นกรปฏิบัติที่ พอเหมาะ พอดี กินพอประมาณ พักผ่อน พอประมาณ ออกกำลังกายพอประมาณ มีการสังคมพอประมาณ ไม่เห็นแก่ตัว	
พระเทพสิงหนราจารย์ (2546)			การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ การรู้เท่าทันกับ ตนเองและผู้อื่น
กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2550)	แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ยึด มั่นในความมีเหตุผล และความซื่อสัตย์	แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การ ยึดหลักความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกันในการป้องกันปัญหาที่จะ เกิดขึ้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด/ งานวิจัย	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
สุรางค์ จันทวานิช และวรรณิ์ ไทยานันท์ (2541)	ตัวชี้วัดความมีเหตุผล ได้แก่ การเปรียบเทียบรายได้และรายจ่าย มีปัจจัย 4 การเก็บออมมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มีงานทำ พึ่งตนเองได้ ครอบครัวอบอุ่น มีสุขภาพกายและใจที่ดี และมีธรรมชาติแวดล้อมที่ดี	ตัวชี้วัดความพอประมาณ ได้แก่ การเปรียบเทียบรายได้และรายจ่าย มีปัจจัย 4 การเก็บออมมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มีงานทำ พึ่งตนเองได้ ครอบครัวอบอุ่น มีสุขภาพกายและใจที่ดี และมีธรรมชาติแวดล้อมที่ดี	ตัวชี้วัดภูมิคุ้มกัน ได้แก่ ภูมิคุ้มกันด้านกายภาพ ได้แก่ ภาวะที่ไม่เสี่ยง คือ หนี้สินน้อยกว่าทรัพย์สิน ส่วนภูมิคุ้มกันด้านจิตใจได้จากการรู้ทันสถานการณ์ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
เย็นใจ เลหาวนิช (2550)	พฤติกรรมการใช้เหตุผลในการคิดและการทำภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยพฤติกรรมที่กำหนดเป้าหมาย พฤติกรรมวางแผน และพฤติกรรมตัดสินใจด้วยการใช้ปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรมประกอบด้วยปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมความเพียรความอดทน พฤติกรรมความพึงตนเอง พฤติกรรมการแบ่งปัน ได้แก่ ความไม่โลกและการช่วยเหลืออาทรต่อกันและกัน	พฤติกรรมยี่สิบวิธีทางสายกลาง หรือความพอประมาณทำภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยพฤติกรรมที่กำหนดเป้าหมาย พฤติกรรมวางแผน และพฤติกรรมตัดสินใจด้วยการใช้ปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรมประกอบด้วยปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมความเพียรความอดทน พฤติกรรมความพึงตนเอง พฤติกรรมการแบ่งปัน ได้แก่ ความไม่โลกและการช่วยเหลืออาทรต่อกันและกัน	พฤติกรรมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้แก่บุคคลและสังคมทำภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยพฤติกรรมที่กำหนดเป้าหมาย พฤติกรรมวางแผน และพฤติกรรมตัดสินใจด้วยการใช้ปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรมประกอบด้วยปัญญาส่วนเงื่อนไขคุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมความเพียรความอดทน พฤติกรรมความพึงตนเอง พฤติกรรมการแบ่งปัน ได้แก่ ความไม่โลกและการช่วยเหลืออาทรต่อกันและกัน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
แนวคิด/ งานวิจัย ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2552)		ความพอประมาณ เป็นการกระทำที่ไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและ พฤติกรรมที่พึงตนเอง	
สำนักงานคณะกรรมการ ประกันสุขภาพแห่งชาติ (2549)			ความมีภูมิคุ้มกัน หมายถึง ทุกการ กระทำ การตัดสินใจ การลงทุนต้อง เป็นไปอย่างมีเหตุผลคำนึงถึงเหตุปัจจัย ที่เกี่ยวข้องและผลที่จะเกิดขึ้นอย่าง รอบคอบ
โกศล มีคุณ (2552)	ความมีเหตุผล ทำให้บุคคลได้ใช้ข้อมูลเพื่อการ คิดแก้ปัญหา ตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ มี เหตุผลและนำหนักในการอธิบาย ทำให้ได้คิด อย่างรอบคอบ คิดถึงสภาพแวดล้อม คิดถึงผลที่ เกิดตามมาทั้งกับตนเอง และผู้อื่น ความมีเหตุผล จึงประกอบด้วย การคิดแบบมีเหตุและผล และ การคิดอย่างมีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์		

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด/งานวิจัย	ความมีเหตุผล	ความพอประมาณ	การมีภูมิคุ้มกัน
งามตา วรินทร์านนท์ (2552)			ภูมิคุ้มกัน คือ การมีความพร้อมทางการ รู้คิด มีแรงจูงใจ และวุฒิภาวะทาง อารมณ์สูงพอที่จะจัดการกับ สถานการณ์ที่ยั่ว ภูมิคุ้มกันที่ดี ประกอบด้วย การมีสติสัมปชัญญะ การมองโลกในแง่ดี การป้องกันความ เสี่ยง และการจัดการจัดการความเครียด อย่างเหมาะสม
สหทัย พลปักพี (2549)	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ด้านความ ได้แก่ ไม่ ประมาท รู้ถึงสาเหตุ พิจารณาค้นคว้าถึงผลที่จะ เกิดขึ้นจากการกระทำ	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความ พอประมาณ ได้แก่ พอประมาณกับ ศักยภาพของตนและสภาพแวดล้อมและ ไม่โลกเกิน ไปจนเบียดเบียนผู้อื่น	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความมี ภูมิคุ้มกัน ได้แก่ พึ่งตนเองได้ ทาง เศรษฐกิจและสังคมค่านึงถึงผลระยะ ยาว รู้เท่าทันและพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง

แนวคิดเสริมธุรกิจพอเพียง	ลักษณะของบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
แนวคิด/งานวิจัย สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2543)	คุณสมบัติของคนที่ดีดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีความรอบรู้ที่เหมาะสม มีความรอบคอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรพยายาม มีสติ และมีปัญญา
สมศักดิ์ ธานี (2543)	คุณสมบัติของคนที่ดีดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ รู้จักพึ่งตนเอง ดำรงชีวิตอย่างมีศักยภาพ มีความสามารถในการบริหารจัดการ รู้จักคิด รู้จักระบบ มีความขยัน อดทน ไม่ทอดทิ้ง มีความสามัคคี มีการแสวงหาความร่วมมือ มีการรวมกลุ่ม และความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย มีการศึกษาข้อมูล ข้อความรู้ และนำมาปฏิบัติงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล รู้จักพัฒนาตนเองขึ้น
ศิริกุล คำรงณี (2546)	ความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องโดยต้องเริ่มที่ใจ จากนั้นจึงนำไปสู่การปฏิบัติตนโดยยืนอยู่บนหลักการของความพอประมาณ มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้
สร้อยทิพย์ ทองใหญ่ (2551)	นักเรียนมีด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 6 ข้อคือ ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความอดทน ความไม่ใฝ่เรียน และความภูมิใจในท้องถิ่น

ทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันทางสังคมด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550, หน้า 159) และมาร์กาเร็ต และฮาเวิร์ด (Margaret & Howard, 2006, p. 22) กล่าวว่า การกระทำระหว่างกันทางสังคมด้วยสัญลักษณ์ หมายถึง การกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction) ของบุคคล ที่มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะเป็นไปในทิศทางเดียวหรือเป็นการกระทำของทั้งสองฝ่าย การกระทำระหว่างกันทางสังคมจะต้องมีการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) อย่างใดอย่างหนึ่งสื่อความหมายระหว่างกัน โดยมีการถ่ายทอดความคิดกันและอาศัยพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นสื่อ ดังนั้นการกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงต้องเป็นการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

สุพัตรา สุภาพ (2551, หน้า 38 - 40) ได้สรุปว่า มนุษย์ทั่วไปไม่มีความเป็นตนตั้งแต่เกิด แต่มีขึ้นได้เพราะผ่านพ่อแม่ผู้ปกครองและเพื่อนฝูงที่ช่วยสร้างความเป็นตนให้แก่เด็ก เพราะคนเราไม่รู้ว่าตนเองเป็นอย่างไร จนกระทั่งมีการกระทำระหว่างกัน ทำให้รู้ว่าบุคคลอื่นต่างกับตนอย่างไร และตนต่างกับคนอื่นเหล่านั้นอย่างไร ทำให้บุคคลเริ่มรู้และเข้าใจว่าสังคมต้องการให้เขาปฏิบัติอย่างไร โดยดูจากผลสะท้อนจากการปฏิบัติของคนอื่น เด็กจะเริ่มรู้ว่าตัวเองคือใครและมีเอกลักษณ์ของตัวเองอย่างไร โดยใช้ภาษาและสัญลักษณ์เป็นสื่อ ซึ่งถือว่าเป็นตัวสำคัญให้เกิดการเรียนรู้และสร้างสรรค์ตัวตนจนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การเรียนรู้ทำให้มนุษย์มีเหตุผล เหตุผลทำให้มนุษย์มีความสามารถในการแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมนี้ เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ การเรียนรู้ทางตรงเป็นการสอนหรือบอกกันโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน เพื่อนบอกเพื่อน เป็นต้น ส่วนการเรียนรู้ทางอ้อม เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ เช่น แม่พูดหยาบ ลูกก็จะพูดคำหยาบทั้งๆ ที่แม่ไม่สอนลูกให้พูด การขัดเกลาทางสังคมประกอบด้วย

1. ปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic Discipline) เป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เป็นการฝึกให้มีความอดทนอดกลั้นที่จะทำตามความพอใจของตนเองเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า
2. ปลูกฝังความมุ่งหวัง (Aspiration) ความมุ่งหวังช่วยให้บุคคลมีกำลังใจในการทำตามระเบียบวินัยต่าง ๆ เป็นความมุ่งหวังในสิ่งที่สังคมยกย่องหรือถือว่าดีงาม
3. สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่าง ๆ (Social Roles and Supporting Attitudes) เป็นการรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสมตามวาระและทำตามบทบาทของคนให้ดีที่สุด

4. สอนให้มีทักษะ (Skills) เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นการขัดเกลาในทุกระดับ สังคมจึงเป็นที่รวมของบุคคลหลายอาชีพ ซึ่งมีทักษะแตกต่างกันออกไป และได้อาศัยความแตกต่างนี้พึ่งพาอาศัยกัน สร้างสรรค์ความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดียิ่งขึ้น

การขัดเกลาทางสังคมในวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่พ้นจากความเป็นเด็กและเริ่มเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาวเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ เพื่อนจึงมีความหมายต่อบุคคลในวัยนี้มาก และมักจะอาศัยเพื่อน ไว้ใจเพื่อน ดังนั้นครอบครัวและสังคมควรจะยอมรับความคิดเห็นของเขา การขัดเกลาของพ่อแม่จึงควรออกมาในรูปความต้องการของเขา ให้ความสนใจต่อปัญหาและยอมรับการคบเพื่อนต่างเพศของเขาภายในขอบเขต สนใจในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และให้การสนับสนุน รวมทั้งให้คำแนะนำหรือเป็นที่ปรึกษาอยู่เสมอ

ยูลวธรณ ต้นเขียวรัตน์ (2553, หน้า 90 - 98) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงมักจะเป็นกรณีที่ตัวแทนการขัดเกลา เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ จะเป็นตัวชี้แนะโดยตรง ส่วนทางอ้อมมักจะออกมาในรูปของการตอบสนองความต้องการของบุคคล นอกจากนี้ยังอาจเป็นการที่บุคคลต้องปรับตัวตามสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม หรือเกิดจากการเลียนแบบบุคคลอื่น การขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มตั้งแต่สภาพทารกแรกเกิด ในวัยหนุ่มสาว และวัยผู้ใหญ่ซึ่งต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ในสังคม โดยมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

1. การตอบสนองความต้องการในระยะเริ่มแรก (Response) เป็นกระบวนการที่บุคคลจะแสดงความต้องการออกมา และคนอื่น ๆ ในสังคมจะตอบสนองตอบความต้องการตามระเบียบแบบแผนที่สังคมนั้น ๆ กำหนดเอาไว้

2. การรู้จักปรับความต้องการและความสามารถของตนให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางสังคม

3. การยึดถือสิ่งที่คล้ายกับตนเอง (Identification) ได้แก่ ความต้องการที่จะทำตนให้เหมือนกับบุคคลที่ตนยึดถือเป็นแบบฉบับ ความรู้สึกร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มที่ถือว่าเป็นพวกเดียวกัน และความรู้สึกยึดมั่นในหลักการหรืออุดมคติบางอย่างอย่างแน่วแน่

ส่วนผู้ที่ให้การขัดเกลาทางสังคมแก่บุคคล (Agents of Socialization) อาจเป็นผู้ที่กระทำหน้าที่โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการขัดเกลาทางสังคมมีดังนี้

1. ครอบครัว (Family) สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดาจะมีอิทธิพลอย่างสูงในการขัดเกลาทางสังคมแก่เด็ก และถือว่าครอบครัวมีหน้าที่โดยตรงต่อการขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิก

2. กลุ่มเพื่อน (Peer Group) กลุ่มเพื่อนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่อาจไม่ได้รับจากครอบครัวหรือผู้ใหญ่ เช่น เพศศึกษา ความเสมอภาค ความเป็นตัวของตัวเอง เด็กอาจเลียนแบบเอาอย่างเพื่อน และอาจนำพฤติกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนมาใช้เป็นแนวปฏิบัติของตนเอง

3. โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา (The School) ซึ่งเป็นตัวแทนที่จะช่วยจัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการ โรงเรียนมีหน้าที่สอนให้มีความรู้และทักษะ ในการดำรงชีวิตและอบรมสั่งสอน เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อชาติ มีจริยธรรมยาตราอันดีงาม

4. สื่อมวลชน (The Mass Media) ได้แก่ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ วิทยุและอื่น ๆ สื่อทำให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ ทักษะ และเรียนรู้พฤติกรรมแบบอย่างต่าง ๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติในสังคม

5. กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ได้แก่ กลุ่มอาชีพ มีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดเกลาทางสังคมทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท โดยสมาชิกในสังคมจะสามารถเรียนรู้สถานภาพและบทบาทอื่น ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการถ่ายทอดวิถีชีวิต การดำรงชีวิตของกลุ่มอ้างอิงไปสู่สมาชิกในสังคม

6. สถาบันทางสังคมและองค์กรอื่น ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา สมาคม มูลนิธิ

อำไพ หมั่นสิทธิ์ (2553, หน้า 106 - 107) กล่าวว่าสังคมมนุษย์จัดให้มีการจัดเกลาทางสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ปลูกฝังให้บุคคลรู้จักระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน (Basic Discipline) เพราะการมีระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมอยู่ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม การปลูกฝังวินัยจะทำให้บุคคลยอมรับและทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด

2. ปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิต (Aspiration) การปฏิบัติตามระเบียบวินัยในบางครั้งอาจจะเป็นเรื่องที่ยากลำบากหรือบางคนอาจจะไม่เต็มใจทำ ความมุ่งหวังทำให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นและเป็นตัวเสริมให้บุคคลยอมรับระเบียบที่จะต้องปฏิบัติเพื่อลุล่วงสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ง่ายขึ้น เพราะฉะนั้นเป้าหมายที่ต้องการลุล่วงก็คือ ความมุ่งหวังที่เป็นค่านิยมทางสังคม (Social value) ที่บุคคลจะได้รับการถ่ายทอดจากสังคมหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก

3. สอนให้บุคคลรู้จักบทบาททางสังคมของตน (Social Role) การที่บุคคลจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นนั้น บุคคลจะต้องรู้บทบาทของตนว่าจะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร บุคคลจะเรียนรู้แนวทางการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมของตนต่อผู้อื่นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคม

4. สอนให้บุคคลเกิดทักษะหรือความชำนาญ (Skills) เพื่อที่จะร่วมดำเนินกิจกรรมกับผู้อื่นในสังคม การเรียนรู้สามารถทำได้โดยการดูหรือรับฟังคนรุ่นก่อนถ่ายทอดหรือสอนให้ดู หรือได้รับการอบรมขัดเกลา ให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ และในขณะเดียวกันสังคมจะให้การขัดเกลา

ให้บุคคลเกิดความรู้ทักษะและความชำนาญการในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติตนและปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

จึงสรุปได้ว่า การกระทำระหว่างกันทางสังคมด้วยสัญลักษณ์ หมายถึงการกระทำระหว่างกันทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในการสื่อความหมาย หรือถ่ายทอดความคิดและพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการการจัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้กระทำการจัดเกลา ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน และกลุ่มอ้างอิง สถาบันทางสังคม และองค์กรอื่น ๆ การจัดเกลาทางสังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังระเบียบวินัย ปลูกฝังความมุ่งมั่น สอนให้มีทักษะ และสอนให้บุคคลรู้จักบทบาทและทัศนคติต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

นโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 116 - 117) ได้กล่าวว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาคณะตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ตรงตามความต้องการทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และทักษะคุณธรรมและจิตสำนึกที่ดี และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ดังนี้

1. กำลึงกาย กำลึงใจที่สมบูรณ์ คนไทยมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดี มีการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์พัฒนาตามแต่ละช่วงวัย
2. ความรู้และทักษะที่จำเป็นและพอเพียงในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม คนไทยมีงานทำ และนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงานและสร้างประโยชน์ให้สังคม
3. ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว คนไทยสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก รวมทั้งมีความสามารถในการใช้แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม สามารถปรับตัว มีมนุษยสัมพันธ์ดีและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
4. ทักษะทางสังคม เข้าใจและเคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคม มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข มีความรับผิดชอบ เข้าใจ ยอมรับ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถแก้ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมไทยและสังคมโลกโดยสันติวิธี
5. ด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก ดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในความเป็นชนชาติไทย

รักแผ่นดินไทยและปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัครเพื่อชุมชน และสังคมในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 4 - 55) ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณธรรมค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์แต่ละด้าน ซึ่งเป็นแนวทางให้สถานศึกษามีแนวปฏิบัติและสามารถ กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมและปรับประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาตนเอง ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง

2. ด้านการพัฒนาการทำงานและการดำเนินชีวิต ได้แก่

2.1 ความมีวินัย มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและข้อตกลงต่าง ๆ ของสถานศึกษา ได้แก่ การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบและข้อบังคับ ตรงเวลา รักษา สาธารณสุขสมบัติ สิ่งแวดล้อม และเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูอาจารย์ผู้สอนกำหนด

2.2 ความรับผิดชอบ พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ มีการเตรียมพร้อมในการเรียนและการปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความละเอียดรอบคอบ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามกำหนด มีความเพียรพยายามในการเรียน

2.3 ความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ พูดแต่ความจริง ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ไม่ทุจริตในการสอบ ไม่ลักขโมยและหลอกลวงผู้อื่น

2.4 ความประหยัด พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ การใช้วัสดุถูกต้องและเหมาะสมกับงาน ปิดน้ำปิดไฟทุกครั้งเมื่อเลิกใช้งาน ใช้จ่ายเงินส่วนรวมให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2.5 ความอดุสาหะ พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ การปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ ขยันขันแข็ง

3. ด้านการพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ได้แก่

3.1 ความมีมนุษยสัมพันธ์ พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ การแสดงกิริยาท่าทางสุภาพต่อผู้อื่น พูดยสุภาพ ช่วยเหลือผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ให้ความร่วมมือ ชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่น ประสบผลสำเร็จ

3.2 ความกตัญญูกตเวที พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ ตระหนักในพระคุณครูอาจารย์ มีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อาสาช่วยเหลืองานครูอาจารย์

3.3 ความอดกลั้น พฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ มีสติและสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ควบคุมกิริยามารยาทในสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนในระดับชั้นประถมและมัธยมศึกษาประกอบด้วย

1. สามารถแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ สามารถคิดอย่างเป็นระบบ มีวิจารณ์ญาณ มีสมาธิในการเรียนและการทำงาน

2. มีศักยภาพในการตัดสินใจ
 3. มีศักยภาพในเชิงพหุปัญญา ความถนัด สามารถพัฒนางานและอาชีพของตนเอง
 4. สามารถเรียนรู้ ทำงานด้วยการพึ่งตนเอง ใช้วิถีประชาธิปไตยในการทำงานของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข
 5. มีนิสัยการทำงานอย่างมีระบบ รักการอ่าน ค้นคว้า เรียนรู้จากการปฏิบัติงานของตนเอง สร้างสรรค์ผลงาน มีทักษะการจัดการ สามารถนำเสนอและถ่ายทอดสื่อความหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 6. มีวินัยในตนเอง มีบุคลิกภาพมั่นคง สามารถแสดงออกอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสม มีเหตุผล มีกิริยามารยาทและความเป็นไทย เห็นคุณค่าของตนเองและยอมรับผู้อื่น ประเมินตนเอง และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
 7. มีสุขนิสัย และทักษะทางสุขภาพ มีทักษะในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม
 8. มีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทยที่สามารถอยู่ในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ

มีดังนี้

1. การเป็นคนดี หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของควมมีวินัย คือ สนใจใฝ่รู้ ควบคุมตนเองรับผิดชอบ มีเหตุผล ซื่อสัตย์ ขยัน ตรงต่อเวลาเชื่อมั่นในตนเอง อดทน เป็นผู้นำ ให้ความร่วมมือ การรับฟังและเคารพความคิดเห็นผู้อื่น การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การช่วยเหลือพึ่งพาตนเอง ยอมรับการกระทำของตน การรู้จักเสียสละ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวม การทำตามข้อตกลง เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น การมีวินัยในการเรียนรู้ มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ
2. การเป็นคนเก่ง หมายถึง เก่งในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยสามารถรู้แหล่งข้อมูล แสวงหาความรู้ สามารถรวบรวมข้อมูล สรุปความแปลข้อมูล นำข้อมูลไปใช้แก้ปัญหา จัดลำดับความสำคัญและประยุกต์ใช้และพัฒนาความรู้มีทักษะ ในการจัดการ โดยสามารถวางแผน สามารถปฏิบัติงาน สามารถติดตามผล
3. มีความสุข หมายถึง มีความสุขกายและมีความสุขใจ ซึ่งประกอบด้วยการเห็นคุณค่าของการออกกำลังกาย พักผ่อนเพียงพอ รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และสะอาด รักษาสุขภาพ รู้จักป้องกันโรคภัย รู้จักป้องกันอันตราย และละเว้นสิ่งเสพติดและมีความสุขใจ มีพฤติกรรมที่ประกอบด้วย ความเชื่อมั่นและสามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ มีความรักและความไว้วางใจผู้อื่นอย่างจริงใจ

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดกรอบทิศทางในการจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศไว้ 4 ช่วงชั้น ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
 3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ
 4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญหาและทักษะในการดำรงชีวิต
 5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกที่ดี
 6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
 7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข
 8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสังแวดล้อม
 9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
- ชูศรี ต้นพงศ์ (2546, หน้า 38) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือต้นตอของความสำเร็จในชีวิต เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การมีอุปนิสัยที่ดีอันได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความยุติธรรม ความ پاکเพียร การมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและการปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมือนปฏิบัติต่อตนเองนั้น เป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และเป็นปัจจัยพื้นฐานของความสำเร็จในชีวิต

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2543, หน้า 5) ได้ระบุถึงคุณสมบัติของคนที่ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีความรอบรู้ที่เหมาะสม มีความรอบคอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรพยายาม มีสติ และมีปัญญา

เอสเตบัน และเอสเตอร์ โจส์ (Esteban & Esther Joos, 1990) กล่าวว่าการพัฒนาคุณลักษณะของเยาวชนสามารถพัฒนาได้ตามพัฒนาการของแต่ละวัย สำหรับเยาวชนอายุระหว่าง 12 - 18 ปี ควรได้รับการพัฒนา ดังนี้

1. ด้านความอดทน อดกลั้น หรือการควบคุมอารมณ์ของตนเอง (Temperance) โดยช่วยให้ควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง ทำให้มีจิตใจเข้มแข็ง พอที่จะต่อสู้กับแรงกระตุ้นทางลบของปัจจัยภายนอกได้ สามารถเผชิญกับค่านิยมทางวัตถุและยับยั้งเขวชนจากการตามใจตนเองหรือการตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้า

2. ด้านความจงรักภักดี (Loyalty) ความไว้วางใจ ความสามารถพึ่งได้ มีส่วนร่วมกับกลุ่ม ช่วยทำให้คนรักษาสัญญาและพันธะหน้าที่ ทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสถาบันของตนเช่น ครอบครัว โรงเรียน เป็นต้น

3. ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility) เพื่อช่วยให้เขวชนมองตัวเองตามความเป็นจริง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจและผู้อื่นควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เขวชน

สรุปได้ว่า การพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ให้รู้จักคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหา เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจและมีคุณธรรม มีทักษะในการดำรงชีวิต มีความจงรักภักดีต่อชาติและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

แนวทางการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 62 - 72) มีเป้าหมายให้สถานศึกษาควรส่งเสริมการเรียนรู้ และปลูกฝัง เสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1.1 มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 มีความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจทั่วไป

1.3 เห็นประโยชน์ และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม โรงเรียน ชุมชนและพัฒนาสังคมโดยรวม

2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

2.1 มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล และสอดคล้องกับภูมิสังคมต่าง ๆ เช่น การผลิต และจำหน่ายสินค้า การให้บริการ การดำเนินธุรกิจขนาดต่าง ๆ การใช้จ่ายและการออม การเกษตร เพื่อให้สามารถอยู่รอดตัวเองและครอบครัวได้

2.2 มีทักษะ ค่านิยม และจริยธรรมเบื้องต้นที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม อย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน นำไปสู่ความสันติสุข และรู้จักสามัคคี

2.3 ใช้และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์และความสุขอย่างยั่งยืน

2.4 สืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น หวงแผนทรัพยากรสมบัติ ของชาติ รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย

3. ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

3.1 ปฏิบัติตนให้มีความพอประมาณ รู้จักการประมาณตน รู้จักศักยภาพของคนที่มืออยู่ และรู้จักสภาพแวดล้อมของชุมชน/สังคม ที่อาศัยอยู่

3.2 ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยใช้สติปัญญา มีความรอบรู้ และรอบคอบในการคิด พุด ทำ โดยยึดทางสายกลางในการปฏิบัติ

3.3 มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอก ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

3.4 มีความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถคิดวิเคราะห์และปฏิบัติด้วยลวรอบคอบ ระมัดระวัง

3.5 ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน ขยันหมั่นเพียร แบ่งปัน มีสติ ปัญญา มีวินัย พึ่งตนเอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล มีความรับผิดชอบและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ปริยานุช พินุลย์สรารุช (2549, หน้า 49 - 56) กล่าวว่า ในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษานั้น จะต้องมุ่งพัฒนาที่ตัวครูก่อนเป็นอันดับแรก เพราะครูถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อน เพราะเมื่อครูเข้าใจ ครูก็จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กได้ ครูจะต้องรู้จักพอก่อน โดยอยู่อย่างพอเพียงและเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีสติในการเลือกรับข้อมูลต่าง ๆ ที่เข้ามา รู้จักเลือกรับและรู้จักคัดกรององค์ความรู้ที่มีอยู่หมั่นศึกษาเพิ่มพูนความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่ก้าวกระโดด ในการเลือกรับข้อมูลนั้นต้องรู้จักพิจารณา รู้จักแก้ไขปัญหอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ประเมินความรู้และสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา ต้องเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสภาพและผลจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบและระมัดระวัง เป้าหมายของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงคือ การทำให้เด็กรู้จักพอเพียง ปลูกฝังอบรมบ่มเพาะให้เด็กมีความสุขทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยสอดแทรกแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร สารการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อสอนให้เด็กรู้จักการใช้ชีวิตได้อย่างสมดุลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เห็นคุณค่าของ

ทรัพยากรต่าง ๆ รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยม ความเป็นไทย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รู้ว่าตนเอง เป็นองค์ประกอบหนึ่งในสิ่งแวดล้อมของโลก การกระทำของตนย่อมมีผลและเชื่อมโยงกับ สภาพแวดล้อมในโลกที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น สำคัญคือครู จะต้องรู้จักบูรณาการการเรียนการสอนให้เด็กและเยาวชนเห็นถึงความเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ ทั้ง ด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ โดยครูต้องใช้คุณธรรมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน

ปริญญ์ พินุลย์สราวุธ ยังได้สรุปหลักปฏิบัติในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้ยึดทาง สายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง ความถูกต้องเหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล หน่วยงาน ชุมชนและสังคม โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำรงตนอยู่บนพื้นฐาน ของความพอเพียง ดังต่อไปนี้

1. หลักปฏิบัติด้านเศรษฐกิจ

1.1 รู้จักการใช้จ่ายของตนเอง ได้แก่ ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ใช้จ่ายอย่างพอประมาณ ใช้จ่ายอย่างประหยัด และใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น

1.2 รู้จักออมเงิน มีกลไกลดความเสี่ยง ได้แก่ มีระบบสวัสดิการ มีระบบออมเงิน มีระบบสหกรณ์และมีระบบการประกันต่างๆ

1.3 รู้จักประหยัด ได้แก่ ใช้จ่ายและกินอย่างมีเหตุผล ใช้พลังงานเท่าที่จำเป็นและใช้ ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

1.4 พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ โดยผลิตหรือสร้างรายได้ให้สอดคล้องกับความต้องการ ภูมิสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

2. หลักปฏิบัติด้านสังคม คือการรู้จักช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน ได้แก่ ปลุกจิตสำนึก สาธารณะ ปลุกฝังความสามัคคี ปลุกฝังความเสียสละและเผยแพร่องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

3. หลักปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อม คือ การสร้างสมดุลของธรรมชาติ ได้แก่ ปลุกจิตสำนึก รักสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมในท้องถิ่น ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่นแลฟื้นฟู คูแลสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น

4. หลักปฏิบัติด้านวัฒนธรรมและศาสนา

4.1 สืบสานวัฒนธรรมไทย ได้แก่ สร้างจิตสำนึกรักไทย รักบ้านเกิด ฟื้นฟูและ อนุรักษ์อาหารไทย ฟื้นฟูและอนุรักษ์ดนตรีไทยและเพลงไทย ฟื้นฟูและอนุรักษ์โบราณวัตถุและ โบราณสถาน

4.2 ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ปลูกจิตสำนึกความรักชาติ ตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 66 - 72) ได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในสถานศึกษาประกอบด้วย 2 ข้อ คือ

1. วิธีการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีพื้นฐานด้านจิตใจที่ยึดคุณธรรม นำความรู้สู่การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมุ่งให้ความสำคัญในการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในคุณธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ความอดทน พากเพียร มีสติ รอบคอบในการทำงาน ความเมตตา โดยเน้นให้ได้ฝึกปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน จนกลายเป็นวิถีชีวิตฝังลึกอยู่ในตัวผู้เรียนกลายเป็นนิสัยที่งดงามที่จะติดอยู่ตลอดไป ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุกข้อมาเป็นหลักปฏิบัติในการปฏิบัติจริง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยมี

2. เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้และ เงื่อนไขคุณธรรม บูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายในหลักสูตรแกนกลางตามมาตรฐานการเรียนรู้ ทุกกลุ่มสาระ โดยยึดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารและคณะครู เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมเพื่อการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ผลตามหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ฝึกฝนให้ผู้เรียนใช้เหตุผล กล้าตัดสินใจ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ และมีการทำงานอย่างเป็นระบบ โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้หรืออยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสปฏิบัติจริงจนเกิดเป็นทักษะและมีคุณธรรมประจำใจ ผู้บริหารและคณะครู ให้ความสำคัญกับการฝึกอบรม บ่มนิสัยลูกศิษย์อยู่อย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวันตั้งแต่ระดับการสอนในชั้นเรียนทุกกลุ่มสาระ และตั้งแต่ก้าวแรกที่เข้าสู่ประตูโรงเรียนจนกระทั่งออกจากโรงเรียนไปทำกิจกรรมในชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนา ตั้งแต่การสวดมนต์ ไหว้พระ แผ่เมตตา ฟังธรรม และการปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน เฝ้าระวัง และดูแลช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมโดยไม่ปล่อยปละละเลย ส่งเสริมให้ตัวแทนทางด้านศาสนาอื่นมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรม จริยธรรม จนกระทั่งผู้เรียนมีวินัยในตนเอง มีวินัยส่วนรวม มีความรับผิดชอบ ตระหนักในความสำคัญของวินัย และผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับโรงเรียน คณะครู โดยอบรมสั่งสอนบุตรหลานอยู่เสมอ

2. ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนที่ยึดคุณธรรมนำความรู้สู่การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จ ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่ยึดหลักคุณธรรมนำความรู้สู่การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนประสบความสำเร็จ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู โรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร

ทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาเป็นการพัฒนาให้แต่ละคนมีหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง โดยใช้คุณธรรมนำความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน ชาติ ให้สามารถพึ่งตนเองได้และก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล ตลอดจนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ แนวทางการพัฒนาคนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการฝึกให้คิดพูด ฝึกทำอย่างพอดี พอเหมาะ พอควร บนหลักเหตุผล ไม่ประมาท โดยใช้สติและปัญญาในทางที่ถูกต้อง เพื่อเพิ่มทางเลือกและพัฒนาศักยภาพของแต่ละคน ให้สามารถอุ้มชูตัวเองและครอบครัวได้ โดยไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข รู้รักสามัคคี อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน และมีค่านิยมที่พึงงามร่วมรักษาคูณค่าของความเป็นไทย การขับเคลื่อนหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวัฒนธรรมหลักในการใช้ชีวิตของคนในสังคม ต้องมีกระบวนการหล่อหลอม ให้ทุกคนมีความเชื่อมั่น และสามารถนำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ

ในแวดวงวิชาการโดยทั่วไปมักได้ยินคำว่า โมเดล (Model) กันอย่างแพร่หลาย ทั้งในกลุ่มวิชาการบริหาร เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์และสาขาวิชาอื่นๆ คำศัพท์ดังกล่าวมีการเรียกแตกต่างกันไปในภาษาไทย บ้างก็เรียกว่า “รูปแบบ” หรือบางกลุ่มเรียกว่า “หุ่นจำลอง” หรือ “แบบจำลอง” บางคนอาจเรียกทับศัพท์ว่า “โมเดล” ก็มี ลักษณะคำที่เรียกใช้ส่วนใหญ่แตกต่างกันตามลักษณะที่มาใช้ เช่น ในวงการวิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ และวิศวกรรม มักใช้คำว่า “หุ่นจำลอง” จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งได้ดี เป็นต้น ในวงการวิชาการมีการใช้คำว่า ตัวแบบหรือรูปแบบ แต่ในที่นี้ขอใช้คำว่า รูปแบบ เพื่อการทำความเข้าใจและนำไปสู่การศึกษาถึงหลักการพัฒนารูปแบบคุณลักษณะของนักเรียนต่อไป คำว่ารูปแบบ (Model) มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลายลักษณะ เช่น

กู๊ด (Good, 1973, p. 15) ให้ความหมายของรูปแบบไว้ 4 ความหมาย คือ

1. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
2. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น

3. เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติ ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการ หรือแนวคิด

4. เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมตัวกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจเขียนเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

สโตนเนอร์ และเวนเคิล (Stoner & Wankel, 1998, p. 559) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง การแสดงโครงสร้างเพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

โทซี และแครร์รอลล์ (Tosi & Carroll, 1982, p. 163) ให้ความหมายว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของของจริงหรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง มีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) และรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รูปแบบหมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วน (Simplified Form) ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่ออธิบายหรือแสดงปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น และใช้ในการพยากรณ์ปรากฏการณ์ หรือใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง

ทิสนา แจมมณี (2551, หน้า 220) ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไคอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้น รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย ปกติในการศึกษาวิจัยในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ผู้ศึกษาจะต้องตั้งคำถามที่ต้องการคำตอบ ซึ่งในกระบวนการวิจัยจะมีการตั้งสมมติฐานขึ้นมา ซึ่งก็คือคำตอบที่คาดคะเนไว้ล่วงหน้า สมมติฐานเหล่านี้มักจะได้มาจากข้อความรู้หรือข้อค้นพบที่ผ่านมา หรืออาจจะเกิดจากประสบการณ์หรือการหยั่งรู้ (Intuition) ของผู้ศึกษาวิจัย หรืออาจจะเกิดจากทฤษฎีหลักการต่าง ๆ สมมติฐานเป็นข้อความที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ของเรื่องหรือสถานการณ์ปัญหานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเพียงเครื่องมือในการแสวงหาคำตอบเท่านั้น จนกว่าจะได้รับการนำไปพิสูจน์ทดสอบ หากสมมติฐานเป็นจริง ข้อความนั้นก็จะสามารถนำไปใช้ในการทำนาย หรืออธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ รูปแบบก็เช่นเดียวกันกับสมมติฐานที่บุคคลอาจสร้างขึ้นจากความคิด ประสบการณ์ การใช้อุปมาอุปไมย หรือจากทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ได้ แต่รูปแบบไม่ใช่ทฤษฎี

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ มีลักษณะเป็นตัวแทนของความเป็นจริง ที่เปลี่ยนความสลับซับซ้อนให้เป็นความเข้าใจง่ายขึ้น สะท้อนลักษณะบางส่วนออกมาให้เป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง เชื่อมโยง มีความเป็นเหตุผลซึ่งกัน โดยใช้เหตุผล ข้อมูล

และฐานคติมาประกอบอาจเป็นได้ทั้งรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม

ประเภท และองค์ประกอบของรูปแบบ

สำหรับประเภทของรูปแบบมีนักวิชาการจำแนกไว้หลายแนวทางแตกต่างกัน ดังนี้

ฮูเซน และโพสเทอร์นไวท์ (Husen & Postlethwaite, 1994, pp. 3866 - 3872) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. รูปแบบเชิงอุปมาหรือเปรียบเทียบ (Analogue Models) เป็นรูปแบบที่ใช้หลักการคิดหาเหตุผล รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ รูปแบบนี้ไม่ค่อยใช้ในสาขาสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ ตัวอย่างของรูปแบบประเภทนี้ใช้ทางการศึกษา คือ ขนาดของโรงเรียนหรือจำนวนของนักเรียนในโรงเรียน เช่น ตามเกณฑ์อายุ ตามเขตพื้นที่ ตามการย้ายเข้ามาอยู่ของผู้ปกครอง รูปแบบนี้มีประโยชน์ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงและการทำนายในอนาคต ซึ่งสามารถใช้ในการวางแผนและการกำหนดนโยบายได้

2. รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่แสดงออกด้วยการใช้คำพูด ภาษาท่าทาง รูปภาพ เป็นหลัก แต่รูปแบบนี้มีจุดอ่อนที่ขาดความชัดเจนแน่นอนที่ยากต่อการทดสอบ ฉะนั้นรูปแบบนี้จึงขึ้นอยู่กับความชัดเจนของการใช้ภาษา

3. รูปแบบเชิงแบบแผน (Schematic Models) เป็นรูปแบบที่แสดงแผนที่หรือแผนภูมิที่จะพยายามเชื่อมโยงหน่วยงาน และกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามาสัมพันธ์กัน รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาจิตวิทยา

4. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematic Models) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์นี้มีประโยชน์ที่สามารถทำให้ข้อสันนิษฐานได้มีการพิจารณาด้วยเชิงปริมาณและทดสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์สามารถเขียนความสัมพันธ์ได้ในรูปสูตรหรือสมการทางคณิตศาสตร์ได้

5. รูปแบบเชิงเหตุผล (Casual Models) รูปแบบนี้เริ่มได้รับความสนใจในช่วงหลังปี ค.ศ. 1970 และนิยมใช้ในการวิจัยมากขึ้น เชื่อกันว่ารูปแบบนี้เริ่มใช้ในสาขาพันธุศาสตร์ ซึ่งมีการนำเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) มาใช้ แนวคิดสำคัญของรูปแบบเชิงเหตุผลนี้จะเกี่ยวข้องกับการสร้างสมการโครงสร้างอย่างง่ายของสาเหตุกับตัวแปรต่าง ๆ ภายใต้อาการให้เหตุผลการตัดสินใจ

คีฟส์ (Keeves, 1998, pp. 386 - 387) กล่าวว่ารูปแบบ (Model) ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปมี 5 แบบ คือ

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านวิทยาศาสตร์ กายภาพ สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์

2. รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางการใช้ภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว

4. รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ ไดอะแกรม กราฟ เป็นต้น

5. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ของสภาพการณ์หรือปัญหาใด ๆ รูปแบบด้านการศึกษาศาสตร์ มักจะเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

คีฟส์ กล่าวว่า รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือสามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้

2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์/ เรื่องนั้นได้

3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelation) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

4. รูปแบบควรจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural Relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative Relationships)

จอยส์ และเวล (Joyce & Weil, 1985) ได้จัดแบ่งประเภทรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบในการบรรยายและอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นหลัก และได้แบ่งรูปแบบการสอนไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. Informational-Processing Model เป็นรูปแบบที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดเก็บข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหมด

3. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Model เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่า การพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้

สรุปได้ว่าการใช้รูปแบบ (Model) เป็นกลไกที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการของนักวิเคราะห์หรือใช้รูปแบบเป็นวิธีการหนึ่งในการศึกษาค้นคว้าและการวิจัย รูปแบบต้องเป็นแนวคิดที่มีทฤษฎี หลักการ หรือเหตุผลต่าง ๆ สนับสนุนและเป็นหลักการเพื่อเปรียบเทียบกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น องค์ประกอบที่กำหนดในรูปแบบต้องแสดงความสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างไร รูปแบบมิได้มุ่งเฉพาะการศึกษาว่าอะไรเป็นอะไร แต่มุ่งหมายให้รู้เอาผลการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ไม่ปรากฏหลักเกณฑ์ที่ตายตัวว่าองค์ประกอบของรูปแบบมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ส่วนใหญ่มักจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ผู้สนใจดำเนินการศึกษา

การพัฒนาและการประเมินรูปแบบ

รูปแบบเป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อบรรยายลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เปรียบเสมือนกับสิ่งที่ผู้สนใจทำการศึกษาในเรื่องนั้น ๆ ได้เข้าใจเบื้องต้นและนำไปสู่การศึกษาในเชิงลึกต่อไป ในการสร้างหรือพัฒนารูปแบบที่ใช้ในการศึกษาหรือวิจัย ซึ่ง คีฟส์ (Keeves, 1998, p. 560) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ ในการสร้างรูปแบบไว้ดังนี้

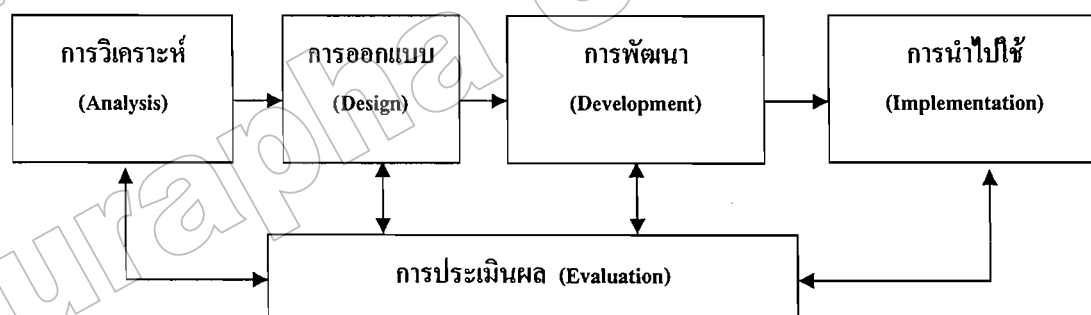
1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างของตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เรากำลังศึกษาด้วย

ในการพัฒนารูปแบบอาจมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วอาจจะแบ่งออกเป็นสองขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ 1) การสร้างรูปแบบ (Construct) และ 2) การหาความตรง (Validity) ของรูปแบบ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนจะมีการดำเนินการอย่างไรขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ หากเป็นการพัฒนารูปแบบที่เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ก็อาจมีขั้นตอนในการดำเนินการ 2 ขั้นตอนหลัก คือ

การพัฒนาแบบและการทดสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบนั้นด้วย หากจะทำการสร้างรูปแบบที่ดีเพื่อการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ในรูปแบบที่สร้างต้องระบุให้เห็นเด่นชัดว่า มีตัวแปรหรือองค์ประกอบที่สำคัญอย่างใดบ้าง บ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ว่าแต่ละตัวแปรจะเป็นผลแก่กันอย่างไร ความสัมพันธ์เหล่านั้น ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการสร้างรูปแบบหรือไม่อย่างไร ในขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นที่จะช่วยสนับสนุนการพิสูจน์รูปแบบ ข้อมูลจะต้องเป็นที่เชื่อถือได้ พิสูจน์ได้ มีเหตุผลของความเชื่อถือได้เพียงพอข้อเท็จจริงตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบ จะต้องเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

ซีลส์ และริชเช่ (Seels & Richey, 1994, p. 21) กล่าวว่า การพัฒนาแบบการจัดการประสบการณ์เรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปใช้ (Utilization) การดำเนินการ (Management) และการประเมินผล (Evaluation)

สตรีกแลนด์ (Strickland, 2006) ได้เสนอขั้นตอนการออกแบบพัฒนาแบบ ประกอบด้วยดำเนินการอย่างเป็นระบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปทดลองใช้ (Implement) และการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเรียกว่า “ADDIE Model”

ภาพที่ 4 รูปแบบการออกแบบและพัฒนาแบบ (Strickland, 2006)

1. ขั้นตอนการวิเคราะห์ (Analysis) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจ รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการออกแบบการสอน ได้แก่ วิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) วิเคราะห์งาน (Task Analysis) วิเคราะห์ผู้เรียน (Learner Analysis) และการวิเคราะห์ทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง (Resource Analysis)

2. ขั้นตอนการออกแบบ (Design) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการตั้งวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาความรู้ การจัดกิจกรรม สื่อ และการวัดผล

3. ขั้นพัฒนา (Development) เป็นการสร้างแผนการพัฒนาและสื่อ รวมทั้งการตรวจสอบและทดสอบขั้นต้นของแผนการพัฒนาและสื่อที่สร้างขึ้น

4. ขั้นการนำไปทดลองใช้ (Implementation) เมื่อกระบวนการการออกแบบและพัฒนา รูปแบบได้ดำเนินไปถึงขั้นที่ได้ผลผลิตที่จะนำไปทดลองใช้ได้แล้วก็ถึงขั้นการนำไปใช้ในชั้น การนำไปใช้นี้ต้องทำควบคู่กันไปกับขั้นการประเมินผล เพื่อปรับปรุงแก้ไขโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อ ตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิภาพ

5. ขั้นการประเมินผล (Evaluation) เป็นการวัดว่าวงจรของการออกแบบและพัฒนา ระบบการสอนนั้นสมบูรณ์แล้วหรือยัง การประเมินผลจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

5.1 การประเมินผลเพื่อปรับปรุง (Formative Evaluation) เป็นกระบวนการที่จัดทำขึ้น เพื่อการปรับปรุงกระบวนการให้มีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศ การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงนั้นจะต้องดำเนินการไปในแบบสร้างสรรค์ การประเมินผลเพื่อ ปรับปรุงมี 4 ขั้นตอน การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ การประเมินรายบุคคล การประเมินผลกลุ่มเล็ก และการประเมินภาคสนาม

5.2 ขั้นการประเมินผลลัพธ์และผลสัมฤทธิ์ (Summative Evaluation) การประเมิน ผลลัพธ์ของรูปแบบ การรวบรวมข้อมูล และการตีความหมาย เพื่อเป็นการประเมิน ว่ารูปแบบนั้นมีคุณค่าเพียงใด

นอกเหนือจากหลักการพัฒนาหรือสร้างรูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น การทดสอบหรือ ประเมินรูปแบบก็มีความสำคัญยิ่งต่อการที่จะให้ได้มาซึ่งรูปแบบในการศึกษาวิจัยที่มีคุณภาพ รูปแบบต้องมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เชิงตรง เชื่อถือได้ โดยปกติแล้วการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ มักจะทำการทดสอบรูปแบบด้วยวิธีการทางสถิติหรือวิธีการเชิงปริมาณ ซึ่ง เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องและความเชื่อมั่นของข้อมูลตัวเลขเหล่านั้น มิฉะนั้นอาจเกิด ผลเสียมากกว่าผลดีเสียอีก การทดสอบหรือประเมินรูปแบบอาจกระทำได้หลายลักษณะ ดังนี้

1. การประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง
 2. การประเมินการสนองตอบต่อความต้องการของผู้ใช้รูปแบบ
 3. การประเมินความเหมาะสมทั้งในด้านกฎหมายและศีลธรรมจรรยา
 4. การประเมินความน่าเชื่อถือและได้สาระครอบคลุมครบถ้วนตามความต้องการ
- อย่างแท้จริง

ส่วน ไอส์เนอร์ (Eisner, 1976, pp. 192 - 193) ได้เสนอแนวคิดการประเมินรูปแบบโดย ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งต่างจากการดำเนินการเชิงวิทยาศาสตร์หรือเชิงปริมาณ โดยเฉพาะในบางเรื่อง ที่ ต้องการความละเอียดอ่อนมากกว่าตัวเลขที่นำมาพิจารณาดังนี้

1. การประเมินโดยแนวทางนี้จะเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่ถุณนำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่จะผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ ในการพิจารณาเข้าด้วยกันตามวิจารณ์ของผู้อรรถคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

2. รูปแบบการประเมินที่เป็นความเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมินที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้งและต้องอาศัยผู้อรรถคุณวุฒิระดับสูงมาเป็นผู้นิพนธ์ แนวคิดนี้ได้นำมาประยุกต์ในวงการอุดมศึกษาซึ่งนิยมนำรูปแบบมาใช้ในเรื่องที่ต้องการความลึกซึ้งและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสูง

3. รูปแบบที่ใช้ตัวบุคคล คือ ผู้อรรถคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมินโดยให้ความเชื่อถือผู้อรรถคุณวุฒิว่าเที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี มาตรฐานและเกณฑ์มาจากประสบการณ์ของผู้อรรถคุณวุฒิ นั้น ๆ

4. รูปแบบที่ขอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้อรรถคุณวุฒิ ตามอรรถยาศัยและความอนันต์ของแต่ละคน

โดยสรุป การพัฒนารูปแบบที่มีคุณภาพต้องทำความเข้าใจถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้ององค์ประกอบของรูปแบบ ลักษณะที่ดีของรูปแบบ หลักการในการสร้างและพัฒนา ตลอดจนการทดสอบหรือประเมินรูปแบบที่ดีมีคุณภาพ ในการพัฒนาและสร้างรูปแบบการพัฒนาคั้งนี้ผู้นิพนธ์ได้ใช้ขั้นตอนออกแบบและพัฒนารูปแบบตามแนวคิดของ Strickland (2006) ซึ่งประกอบด้วยการดำเนินการอย่างเป็นระบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปทดลองใช้ (Implement) และการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเรียกว่า "ADDIE Model"

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ บลุ่ม

บลุ่ม ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Receiving or Attending) ซึ่งก็หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมนั้นอย่างใส่ใจ เช่น เสนอกรณีตัวอย่างที่เป็นประเด็นปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมนั้น เป็นต้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมกรารู้ตัว (Awareness) การเต็มใจรับรู้ (Willingness) และการควบคุมการรับรู้ (Control)

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น และมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยผู้สอนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสดตอบสนองต่อค่านิยมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ให้พูดแสดงความคิดเห็นต่อค่านิยมนั้น ให้ลองทำตามค่านิยมนั้น ให้สัมภาษณ์หรือพูดคุยกับผู้ที่มีค่านิยมนั้น เป็นต้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การยินยอมตอบสนอง (Acquiescence in Responding) การเต็มใจตอบสนอง (Willingness to Respond) และความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response)

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น โดยผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น เช่น การให้ลองปฏิบัติตามค่านิยมนั้น ได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนหรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เห็นโทษหรือได้รับโทษจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เป็นต้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมยอมรับในคุณค่านั้น (Acceptance of a Value) การชื่นชอบในคุณค่านั้น (Preference for a Value) และ ความผูกพันในคุณค่านั้น (Commitment)

4. ขั้นการจัดระบบ (Organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน โดย เมื่อผู้เรียนเห็นคุณค่าของค่านิยมและเกิดเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้นและมีความโน้มเอียงที่จะรับค่านิยมนั้นมาใช้ในชีวิตของตน ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาค่านิยมนั้นกับค่านิยมหรือคุณค่าอื่น ๆ ของตน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมต่าง ๆ ของตนในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (Conceptualization of Value) และการจัดระบบคุณค่านั้น (Organization of a Value System)

5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมนั้นอย่างสม่ำเสมอโดยติดตามผลการปฏิบัติ แล้วให้ข้อมูลป้อนกลับ และการเสริมแรงเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย นอกจากนั้นผู้เรียนยังได้เรียนรู้กระบวนการในการปลูกฝังค่านิยมให้เกิดขึ้นซึ่งผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังค่านิยมอื่น ๆ ให้แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการมีหลักยึดในการตัดสินใจ (Generalization set) และการปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย (Characterization) (ทิสนา แจมมณี, 2551, หน้า 237 - 239)

นอกจากนั้นยังได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาอันจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนตามแนวคิดของ บลูม และคณะ ได้แก่วิธีการสังเกตจากตัวแบบ ที่สามารถจะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน โดยตัวแบบอาจเป็นบุคคลจริง เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิดีโอ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสือนวนิยาย เป็นต้น วิธีการพัฒนานักเรียนโดยใช้การสังเกตตัวแบบควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจและตั้งใจสังเกตตัวแบบ

ขั้นที่ 2 การเสนอตัวแบบ ตัวแบบต้องมีลักษณะเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจ และทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ

ขั้นที่ 3 การช่วยให้นักเรียนเก็บจำตัวแบบนั้น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำรหัส หรือ โครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักชวนลักษณะของตัวแบบในความคิดและชักชวนด้วยการกระทำ

ขั้นที่ 4 การช่วยให้ นักเรียนปฏิบัติตามตัวแบบ โดยการช่วยให้นักเรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้นักเรียนได้รับความสามารถของตน และเรียนรู้วิธีทำกับตนเอง

ขั้นที่ 5 การลงมือกระทำหรือปฏิบัติโดยให้นักเรียนได้ลงมือทำแล้วสังเกตการกระทำของตนเอง ให้นักเรียนได้ข้อมูลย้อนกลับ และเทียบเคียงการกระทำของตนเองกับตัวแบบ

สรุปได้ว่าแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ บลูม มุ่งใช้เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนเป็นสำคัญ แต่ก็สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อช่วยปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ได้อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปคุณลักษณะตามที่ต้องการ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

กรมวิชาการ (2543, หน้า 34) กล่าวถึงการสร้างความตระหนักไว้ว่า เป็นกระบวนการที่มุ่งฝึกให้นักเรียนเกิดความเข้าใจ ใส่ รับรู้ และเห็นคุณค่าในปรากฏการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม สอดคล้องกับบาแลนไท (Ballantine, 1993, p. 91) กล่าวว่า ลักษณะการดูแลเอาใจใส่ของผู้ปกครองมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จของนักเรียน และการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมาร่วมกันกำหนดกิจกรรมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนและสร้างความตระหนักให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง จะทำให้เกิดพลังนำไปสู่การพัฒนาความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน

ทิสนา แคมมณี (2551, หน้า 313) กล่าวว่า กระบวนการสร้างความตระหนักช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ เอาใจใส่ รับรู้ เห็นคุณค่าในปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีขั้นตอนการดำเนินงานคือ

1. สังเกต โดยให้ข้อมูลที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เอาใจใส่ และเห็นคุณค่า
2. วิचारณ์ โดยให้ตัวอย่าง สถานการณ์ ประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์หาสาเหตุ และผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
3. สรุป ให้ผู้เรียนอธิบายหาข้อมูล หรือหลักฐานมาสนับสนุนคุณค่าของสิ่งที่จะต้องตระหนักและวางเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองในเรื่องนั้น

กรมวิชาการ (2542, หน้า 155 - 160) ได้สรุปว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้นำความรู้ความเข้าใจ คุณค่าและความสำคัญของคุณลักษณะที่ดีไปฝึกปฏิบัติ ได้เสนอแนวการจัดทำการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย โดยเฉพาะแนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างหลากหลาย ได้แก่ การจัดอบรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามความสนใจ หรือโครงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน โรงเรียนอาจดำเนินการดังนี้ การจัดกิจกรรมโฮมรูม ชุมนุมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ชุมนุม กิจกรรมอาสาต่าง ๆ โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน นันทนาการ การหารายได้ระหว่างเรียน โครงการกิจกรรมร่วมกับชุมชน และโครงการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นต้น

ประดิษฐ์ เหล่าเนตร และณัฐภัตสร เหล่าเนตร (2549, หน้า 18 - 19) กล่าวว่าโครงการหมายถึง งานวิจัยเล็ก ๆ หรืองานที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยนักเรียนเป็นผู้คิด วางแผนการศึกษาและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง หรืออาจเป็นการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบเป็นประเด็นปัญหาด้วยการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจศึกษาแบบสำรวจข้อมูล การทดลองหรือการประดิษฐ์ ซึ่งวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการที่นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าจะนำไปสู่การสำรวจตรวจสอบหรือการแก้ปัญหาในเรื่องที่ศึกษา ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. คิดปัญหา หรือสังเกตที่นำไปสู่ประเด็นปัญหา เพื่อการอยากรู้ อยากศึกษา อยากค้นหาคำตอบ
2. คาดคะเนคำตอบของปัญหาหรือกำหนดสมมติฐาน
3. ตรวจสอบคำตอบที่ถูกต้องหรือตรวจสอบสมมติฐานด้วยการศึกษาค้นคว้าทดลองหรือการสืบค้น
4. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าทดลอง

5. สรุปและอภิปรายข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าทดลองว่าสอดคล้องกับคำตอบที่คาดคะเนหรือกำหนดสมมติฐานไว้หรือไม่

6. เผยแพร่ผลงานเมื่อได้ข้อสรุปที่ถูกต้อง

จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ (2550, หน้า 160 - 182) ได้สังเคราะห์งานกรณีศึกษาเด็กและเยาวชน โครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด (Child Watch) เรื่องกิจกรรมเสริมรายได้ จากกิจกรรมโครงการ พบว่า กิจกรรมเสริมรายได้จากโครงการ นอกจากจะได้เรียนรู้ทักษะอาชีพ และการจัดการการเงินพื้นฐานแล้วยังส่งผลต่อการเรียนรู้เรื่องการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและสร้างสรรค์ ส่วนตัวแบบและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมทางบวก พบว่ามีปัจจัยด้านการมีแบบอย่างที่ดี จากข้อค้นพบว่า ตัวแบบแห่งความมีจิตอาสา ล้วนแต่ช่วยพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมทางบวก นอกจากนั้นกรณีศึกษาเรื่องเยาวชนสระแก้วรุ่นใหม่ของมูลนิธิ 2548 ตามโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชน ระดับจังหวัดสระแก้ว พบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนให้เด็กมีความรู้และทักษะเพียงพอไปสู่การรับรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตัวเด็กเองเพื่อให้เกิดพฤติกรรมทางบวก ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมชมรมกลุ่มสนใจ กิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ และกิจกรรมเชิงอนุรักษ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2543, หน้า 314 - 326) ได้สรุปหลักการเรียนรู้จากการสังเกต (Observation Learning) ว่ามนุษย์เรียนรู้จากการทำพฤติกรรมจากการสังเกตตัวแบบ (Model) และตัวแบบมีผลต่อมนุษย์ได้หลายด้าน และได้แบ่งประเภทของตัวแบบเป็น 4 ประเภท คือ

1. ตัวแบบทางพฤติกรรม (Behavioral Model) หมายถึงตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมให้บุคคลเห็น เช่น พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในสังคมไทยที่วัยรุ่นปฏิบัติกันอยู่ ส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลมาจากตัวแบบทางพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง

2. ตัวแบบทางวาจา (Verbal) หมายถึงตัวแบบที่พูดบอกหรือเขียน บอกว่าจะทำอะไร ได้อย่างไร

3. ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) หมายถึงตัวแบบภาพผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยู โททัศน์ วิทยุทัศน์ จานภาพ ภาพยนตร์ หนังสือ คอมพิวเตอร์ และสื่อภาพอื่น ๆ

4. ตัวแบบสัมผัส (Kinesthetic Model) ใช้สำหรับคนหูหนวก และตาบอด เป็นต้น
จึงสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนสามารถทำได้โดยการจัดกิจกรรมสร้างความตระหนัก และการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน มีแนวการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย การจัดอบรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามความสนใจ หรือโครงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนอาจดำเนินการดังนี้ การจัดกิจกรรมโฮมรูม

ชุมชนพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ชุมชนต่างๆ กิจกรรมอาสา โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน นันทนาการ การหารายได้ระหว่างเรียน โครงการกิจกรรมร่วมกับชุมชน การให้ตัวแบบ และโครงการศึกษาดูงาน นอกสถานที่

ในการสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการพัฒนานักเรียน สรุปได้ดังนี้

แนวคิดและงานวิจัย	แนวทาง/ กิจกรรม
แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ บลูม (Bloom) (ทิสนา เขมมณี, 2551)	1. ขั้นการรับรู้ (Receiving or Attending) ซึ่งก็หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน 2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น และมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง 3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น 4. ขั้นการจัดระบบ (Organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน 5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งเป็นนิสัย
แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2551)	กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ การเรียนรู้ทางตรงเป็นการสอนหรือบอกกันโดยตรง ส่วนการเรียนรู้ทางอ้อมเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ
แนวคิดการสร้างคุณธรรม (กรมวิชาการ, 2543)	การสร้างคุณธรรมตระหนัก เป็นกระบวนการที่มุ่งฝึกให้นักเรียนเกิดความเข้าใจ รับรู้ และเห็นคุณค่าในปรากฏการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม

แนวคิดและงานวิจัย	แนวทาง/ กิจกรรม
แนวคิดการสร้าง ความ ตระหนัก ทิสนา แชมมณี (2551)	กระบวนการสร้างความตระหนักช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ เอาใจใส่ รับรู้ เห็นคุณค่าในปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
แนวคิดการจัดกิจกรรม ส่งเสริมคุณลักษณะของ นักเรียน (กรมวิชาการ, 2542)	การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ ส่งเสริมให้นักเรียนได้นำความรู้ความเข้าใจ คุณค่าและความสำคัญ ของคุณลักษณะที่ดีไปฝึกปฏิบัติ โดยมีแนวทางการจัดทำการสอนเพื่อ พัฒนาศักยภาพของเด็กไทยโดยเฉพาะแนวทางการจัดกิจกรรมเสริม หลักสูตรอย่างหลากหลาย ได้แก่ การจัดอบรม การจัดกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามความสนใจ หรือโครงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ การจัดกิจกรรมโฮมรูม ชุมนุม พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ชุมนุมต่าง ๆ กิจกรรมอาสา โครงการ เพื่อนช่วยเพื่อน โครงการกิจกรรมร่วมกับชุมชน และโครงการ ศึกษาดูงานนอกสถานที่
พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์ (2550)	รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ประกอบด้วย ขั้นตอนสำคัญ 11 ขั้นตอน สร้างความตระหนัก กำหนดความ รับผิดชอบ ให้ความรักความอบอุ่น สร้างความสัมพันธ์ สร้างความมั่นใจ สร้างการมีวินัย ปลูกฝังค่านิยม ส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นตัวแทนที่ดี ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ
มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช (2543)	หลักการเรียนรู้จากการสังเกต มนุษย์เรียนรู้จากการทำพฤติกรรมจาก การสังเกตตัวแบบ (Model)
มงคล ศัยกุล และชญาณีย์ รุ่งรังสี (2550)	รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรม “การดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนว พระราชดำริ” ทำให้นักศึกษามี ความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคม ส่วนรูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมดำรงชีวิตที่ พอเพียงตามแนวพระราชดำริประกอบด้วยกระบวนการพัฒนา ตนเอง ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ

แนวคิดและงานวิจัย	แนวทาง/ กิจกรรม
คารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ (2548)	รูปแบบการสอนมี 8 ขั้นตอน คือ สร้างความตระหนักและ เจตคติ คิดถึงสาเหตุของปัญหาเสนอและคิดทางเลือก วางแผนดำเนินการ ประเมินทางเลือก ปฏิบัติตามขั้นตอน ประเมินและปรับปรุง วัดประเมินผลและสรุปผล
งานวิจัยของจุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ (2550)	กิจกรรมเสริมรายได้จากกิจกรรมโครงการ ช่วยให้ได้เรียนรู้ทักษะ อาชีพและการจัดการการเงินพื้นฐานแล้วยังส่งผลต่อการเรียนรู้เรื่อง การรู้เท่าทันในการบริโภคด้วย

จากการศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมาสร้างรูปแบบ
การพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยกิจกรรม 4 ขั้นตอน
คือ กิจกรรมการสร้างความตระหนัก กิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน การนำไปประยุกต์ใช้
และการประเมินผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สมศักดิ์ ลาดี (2543) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการดำเนินงาน โครงการเศรษฐกิจพอเพียง
ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติ
ของคนที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ รู้จักพึ่งตนเอง ดำรงชีวิตอย่างมีศักยภาพ
มีความสามารถในการบริหารจัดการ รู้จักคิด รู้จักระบบ มีความขยัน อดทน ไม่ทอดทิ้ง มีความสามัคคี
มีการแสวงหาความร่วมมือ มีการรวมกลุ่ม และความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็น
คณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย มีการศึกษาข้อมูล ข้อความรู้ และนำมาปฏิบัติงานและ
การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล รู้จักพัฒนาตนเองขึ้น

ศิริกุล คำรงมณี (2546) ได้วิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกับชีวิตแบบพุทธ คำสอนของ
พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า หลักคำสอน
ทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความพอดีและพอเพียงในเศรษฐกิจ
พอเพียง นอกจากนี้แนวคิดทางเศรษฐกิจทั้งสองระบบยังนำไปสู่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหา
ต่าง ๆ ของสังคมได้ โดยการแก้ปัญหาและป้องกันก่อนที่จะเกิดด้วยการให้ความสนใจต่อการ
ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องโดยต้องเริ่มที่ใจหรือสัจมาทฐิก่อน จากนั้นจึงนำไปสู่การปฏิบัติตนโดยยืนอยู่
บนหลักการของความพอประมาณ มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข) ได้วิจัยเรื่อง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน ผลการวิจัยพบว่า วิธีปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมโครงการ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม การยกย่องผู้มีความประพฤติดีและเรียนเก่ง การอบรมบ่มนิสัย การนิมนต์พระมาเทศน์ การพัฒนาจิตที่วัดและการเข้าค่ายพุทธบุตร

ดลฤดี รพีพนธ์ (2546) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษา ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน 5 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งพาตนเอง การประหยัด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ได้แก่ การอบรมสั่งสอน และการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ศักดิ์สิทธิ์ อินทิพย์ (2546) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของครูในการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของครูในการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการคือการจัดกิจกรรมในเชิงรูปธรรมให้นักเรียนได้เกิดความตระหนัก เช่น การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย การด้านสร้างความสำนึกที่จะปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ มีการวางแผน โครงการ กิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างสำนึกและซึมซับค่านิยม ด้านการฝึกและปฏิบัติตามค่านิยมที่จะปลูกฝัง มอบหมายเป็นนโยบายให้ทุกหมวดวิชาจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกิจกรรมให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ

นภคณ เทียนเพิ่มพูน (2546) ได้วิจัยเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนายร้อยตำรวจ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในระดับสูงสุดคือครูอาจารย์ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

เทวินทร์ ดีหล้า (2546) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมและแนวทางการสร้างเสริมจริยธรรมและวินัยของนักเรียน โรงเรียนศิริมาตย์ อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมและวินัยของนักเรียนคือ การประพฤติปฏิบัติตนเห็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียน สังคมและชุมชนในทุก ๆ เรื่อง และการเปิดโอกาสให้คณะครูได้เข้ารับการอบรมหาความรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะการพัฒนาจริยธรรมน่าจะทำให้ครูมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ดีมากขึ้น

ฉัฐพร แสงภู (2547) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการดำเนินกิจกรรมนักเรียนตามโครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนขาดจิตสำนึกในการเป็นผู้ประหยัคคอดออมและนิยมไทย และนักเรียนไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยครูสร้างความตระหนักให้นักเรียนเห็นความสำคัญของ

การปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับของสถานศึกษาและกลุ่มการประหยัดคอตอมและนิยมไทยและการปฏิบัติตามกฎจราจร

สหทยา พลปัดพี (2548) ได้วิจัยเรื่องการนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชนบท 3 แห่ง ในภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบ่งเป็น 3 ประการคือ 1) พอประมาณ ได้แก่ พอประมาณกับศักยภาพของตน พอประมาณกับสภาพแวดล้อม และไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่น 2) มีเหตุผล ได้แก่ ไม่ประมาท รู้ถึงสาเหตุพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ 3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้ทางสังคม คำนึงถึงผลประโยชน์มากกว่าระยะสั้น รู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 3 ประการ จะเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาความรู้และคุณธรรมซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักของการพัฒนาคน กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน สามารถมีทั้ง ได้ 4 ด้าน คือ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม กิจกรรมสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีการดำเนินไปพร้อมกันอย่างสมดุล จึงจะสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนโดยตรงและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบที่ช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือการพัฒนาความรู้และคุณธรรมในตัวบุคคลผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบและการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้าน อย่างสมดุลเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

เทพาณี วินิจำร (2548) ได้วิจัยเรื่อง การปลูกฝังค่านิยมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการตามแนวคิดของ บลูม และแรทส์ ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ ความเข้าใจของนักเรียนตามเนื้อหาสาระค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร ความรอบคอบ เจตคติ พฤติกรรมการปฏิบัติตนของนักเรียนตามค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังในเรื่องซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบสำหรับนักเรียนสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกฝังค่านิยม

ดาร์รัตน์ อุทัยพยัคฆ์ (2548) ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแนวพุทธวิธีเพื่อสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใน 3 ด้านคือ ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและการปฏิบัติการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

โดยนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งแยกเป็นธรรมหลัก คือ อริสัจ 4 หลักธรรมประกอบได้แก่ หลักกัลยาณมิตร หลักโยนิโสมนสิการ หลักไตรสิกขา และหลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาเป็นรูปแบบมีองค์ประกอบดังนี้ หลักการของรูปแบบ การบรรยายและการอธิบายสภาพการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ หลักการจัดระบบขององค์ประกอบของรูปแบบ การอธิบายข้อมูลหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอน และกระบวนการสอน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ รูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี แผนการสอน และแบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจ แบบทดสอบวัดเจตคติ แบบสังเกตพฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสอนมี 8 ขั้นตอน คือ สร้างความตระหนักและเจตคติ คิดถึงสาเหตุของปัญหาเสนอและคิดทางเลือก วางแผนดำเนินการ ประเมินทางเลือก ปฏิบัติตามขั้นตอน ประเมินและปรับปรุง วัดประเมินผลและสรุปผล

เข้มทอง ปันคำ (2549) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนบ้านใหม่สามัคคี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ความตระหนักก่อให้เกิดความสำนึก เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความพยายามและกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน โดยเฉพาะการเข้าแถวเคารพธงชาติหน้าเสาธง การส่งงานตามที่ได้รับมอบหมาย การแสดงความเคารพเมื่อเดินผ่านครูหรือผู้ใหญ่อย่างสุภาพเรียบร้อย ด้านการประหยัด ได้แก่ การปิดไฟเมื่อเลิกใช้แล้ว การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง รู้คุณค่าของอุปกรณ์นั้น ๆ การแต่งกายเรียบร้อย การออมทรัพย์หรือการฝากเงินที่โรงเรียน ด้านความมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวม ได้แก่ การบริจาคทรัพย์เพื่อส่วนรวมและผู้อื่น การเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและท้องถิ่น ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ การส่งทรัพย์สินที่ไม่ใช่ของตนเองคืนเจ้าของ และตรงต่อเวลาในกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านความรับผิดชอบ ได้แก่ การมาเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ด้านการประหยัด ได้แก่ การปิดก๊อกน้ำเมื่อใช้เสร็จ

อาทิตา กลั้วเพิ่มพูล (2549) ได้วิจัยเรื่องการมองโลกในแง่ดี บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบและความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค : ศึกษากรณีหน่วยงานของรัฐแห่งหนึ่ง ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุตัว อายุงาน และตำแหน่งงานที่แตกต่างกัน มีความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคแตกต่างกัน การมองโลกในแง่ดี มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค บุคลิกภาพแบบแสดงตัว บุคลิกภาพแบบเปิดกว้างต่อประสบการณ์ บุคลิกภาพแบบประนีประนอม และบุคลิกแบบมีจิตสำนึก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค และการมองโลกในแง่ดี มีความสัมพันธ์ทางบวกกับบุคลิกภาพแบบประนีประนอม และบุคลิกแบบมีจิตสำนึก

พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (โปธาวิชัย) (2549) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนมีความเห็นว่าโรงเรียนควรมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรม การเรียนการสอน ครูผู้สอนควรใส่ใจต่อการแก้ปัญหาความประพฤติของนักเรียน ให้ขวัญกำลังใจ แก่นักเรียนและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์

พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์ (2550) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 11 ขั้นตอน คือ สร้างความตระหนัก กำหนดความรับผิดชอบ ให้ความรักความอบอุ่น สร้างความสัมพันธ์ สร้างความมั่นใจ สร้างการมีวินัย ปลูกฝังค่านิยม ส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นตัวแบบที่ดี ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ ส่วนประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์มีประสิทธิผลสูงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยสามารถพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนได้ 12 คุณลักษณะ คือ ความประหยัด ความเสียสละ ความมั่นใจในตนเอง ความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย ความมั่นใจในตนเอง การแต่งกายเรียบร้อย หลีกเลียงอบายมุข การมาเรียนสม่ำเสมอ การเข้าเรียนตรงเวลา มีอุปกรณ์พร้อมเรียน ชักถามเมื่อไม่เข้าใจ และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

มงคล ศัยกุล และชญานิษฐ์ รุ่งรังสี (2550) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรม “การดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์โดยรวมมีพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่พอเพียง โดยนักศึกษามีปัญหาด้านเทคโนโลยีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคมตามลำดับ ส่วนรูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ ได้แก่กระบวนการพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย การพัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ

สร้อยทิพย์ ทองใหญ่ (2551) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นแบบบูรณาการ “ชุมชนศรีธาตุกับเศรษฐกิจพอเพียง” ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 6 ข้อคือ ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความอดทน ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน และความภูมิใจในท้องถิ่น

อรจริย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2552) ได้วิจัย เรื่อง แนวทางการสร้างค่านิยมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โดยใช้รูปแบบการสอนบนเว็บ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างค่านิยมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของการเรียนการสอน 2) เป้าหมายการจัดการเรียนการสอน 3) สภาพแวดล้อมและสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน 4) ครูผู้สอนต้องมีทัศนคติและความรู้ความเข้าใจ 5) นักเรียนต้องชอบการเรียนแบบค้นคว้าด้วยตนเอง 6) วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบนเว็บเน้นการสืบค้นแหล่งข้อมูลและการใช้กระดานสนทนา และ 7) การวัดและประเมินผลสามารถทดสอบค่านิยมก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังการเรียน ส่วนขั้นตอนการเรียนการสอนบนเว็บมี 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1) ขั้นเตรียมก่อนการเรียนการสอน ได้แก่ การประชุมนิเทศและการวัดคะแนนค่านิยมก่อนเรียน 2) ขั้นกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ ทบทวนความคิดรวบยอดเกี่ยวกับค่านิยมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ขั้นประเมินผล ได้แก่ ประเมินผลงานและสะท้อนค่านิยมที่เหมาะสม

งานวิจัยต่างประเทศ

เชียร์ และคณะ (Scheier et al, 200, pp. 189 - 216) ได้วิจัยเรื่อง การมองโลกในแง่ดีและการมองโลกในแง่ร้าย ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่มองโลกในแง่ดีจะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้เลวร้ายไปทั้งหมด ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น การมองโลกดีมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโต ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ส่วนคนที่มองโลกในแง่ร้ายโดยปกติมักจะเป็นคนที่ยอมแพ้โดยมีความคิดว่าเหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้นกับตนเอง บุคคลประเภทนี้จะเป็นบุคคลที่มีปัญหา รู้สึกท้อแท้หมดหวัง และสูญเสียความมีคุณค่าในตนเอง แต่คนที่มองโลกในแง่ดีจะอธิบายเหตุการณ์เลวร้ายในลักษณะที่ตรงกันข้าม ทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่รู้สึกหมดหวัง ท้อถอย หรือหดหู่

จากการศึกษาวิจัยภายในและต่างประเทศ สรุปได้ว่า คุณลักษณะตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความมีเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม มีความพอเพียงทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านจิตใจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี การที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะได้นั้น โรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องจัดกิจกรรมและรูปแบบพัฒนาที่หลากหลายเพื่อให้นักเรียนเกิดการตระหนัก สามารถนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน